

SZEMELVÉNYEK KIS-LENGYELORSZÁG ÉS A SZEPESSÉG MŰVÉSZETI KAPCSOLATAINAK KÖRÉBŐL

*Árpád-házi Szent Kinga és a klarisszák
ábrázolásairól a késő középkorban*

N. TÓTH ÁGNES

*Puskely Mária emlékének**

KIVONAT: A nyolcszáz esztendővel ezelőtt született Árpád-házi királylányt, Kingát (1224–1292) II. János Pál pápa negyedszázada avatta szentté. A Kinga kultusza az általa alapított ószandeci klarissza kolostorban kezdett formálódni két évtizeddel halála után. A női dinasztikus szentség legfőbb példáját e körben Árpád-házi Szent Erzsébet és Sziléziai Szent Hedvig jelentette Assisi Szent Klára és Prágai Szent Ágnes mellett. A tanulmány Kis-Lengyelország és a Szepesség művészeti kapcsolatait vizsgálja. Kinga korai ábrázolásai csupán elvétve maradtak fenn, amely a többször is megakadt kanonizációs eljárással magyarázható. A Sandomierzi Egyházmegyei Múzeum 1430–1440 körül készült festménye Kinga és a klarisszák együttesen formálódó ikonográfiájának egyik „állomását” őrizhette meg. Az Újszandeci Múzeum oltárszárny-töredékének vizsgálata (1450–1455) eddig elkerülte a kutatás figyelmét, stilisztikai szempontokat tekintve a Mateóci Mester és műhelyének alkotásának tekinthető. A Tarnówi Egyházmegyei Múzeum két oltárszárnya és a hozzá illeszkedő töredékes oltárszekrény – eredetileg az ószandeci Kinga-kápolna kisméretű Szűz Mária-oltára – egy jelentős, elsősorban a Szepességben fennmaradt oltárai (Szepeshely, Felka, Felsőerdőfalva) alapján számontartott szepességi festőnek és műhelyének az alkotása a 15. század végén, amely attribúció elsőként itt kerül bemutatásra.

KULCSSZAVAK: Szent Kinga, női szentség, Ószandec, klarisszák, Mateóci Mester és műhelye, Szepességi festő és műhelye

***Artistic Relations between Lesser Poland and County
of Szepes On the Depictions of Saint Kinga of the Árpád Dynasty
and the Poor Clares in the Late Middle Ages***

ABSTRACT: Born eight hundred years ago, Royal Princess Kinga of the Árpád House, also known as Cunegond (1224–1292), was canonised just a quarter of a century ago, in 1999 by Pope John Paul II. Her cult began to take shape two decades after her death in the Sary Sącz Convent of the Poor Clares (founded by Kinga). The influential model of female dynastic sanctity was above all represented by the relatives of Kinga, Saint Elisabeth of Hungary and Saint Hedwig of Silesia, as well as Saint Clare of Assisi and Saint Agnes of Prague. The study focuses on the research of artistic examples from the medieval borderland between the Kingdom of Poland (Lesser Poland) and the Kingdom of Hungary (Szepes County, Zips, today: Spiš SK). Kinga's early depictions have survived only in isolation, which can be explained by the repeatedly stalled canonization process. The painting in Sandomierz (Diocesan Museum), made around 1430–1440, shows an early “stage” of Kinga's and the Poor Clares' jointly evolving iconography. The fragment of an altar wing (Nowy Sącz, Museum, 1450–1455) has not yet come under the purview of art historical research; from a stylistic point of view, it can be considered a work by the Master of Mateóc and his workshop. The two altar wings of the Tarnów Diocesan Museum and the matching fragmentary altar cabinet – originally the small altar of the Virgin Mary in the Kinga Chapel in Sary Sącz – are the works of an important painter and his workshop in the County of Szepes (Szepeshely, Felka, Felsőerdőfalva) at the end of the 15th century, which attribution is presented here for the first time.

KEYWORDS: Saint Kinga, female sanctity, Sary Sącz, Poor Clares, Master of Mateóc and his workshop, painter and workshop of Szepes County

Kinga „[...] a lelkek sokaságának vigasza és orvossága [...]”¹

A nyolcszáz esztendővel ezelőtt született Árpád-házi Kingát, más néven Kuni-gundát (1224–1292) éppen negyedszázada, 1999-ben avatta szentté II. János Pál pápa. Kultusza már közvetlenül halálát követően formálódni kezdett az ószandeci kolostorban, többszöri kezdeményezés után végül 1690-ben került sor boldoggá avatására. Ma is elsősorban a klarissza apácák a sírjának őrzői és tiszteletének ápolói.² (1–2. kép)

A *Vita et miracula Sanctae Kyngae ducissae Cracoviensis* címen 1317 és 1329 közt összeállított legenda minden bizonnyal az ószandeci klarisszák megrendelésére készült.

„E kivételes alázatosságú szent erényei az Úr házában eresztettek gyökeret, hogy bőségesen termő olajfaként csodálatos módon szent vesszőket növelessen, miközben magát az ártatlanság állapotában, Szent Klára öltözetében, az ő szabályzatát követve alázattal, halhatatlan vőlegényének, Krisztusnak ajánlotta fel.”³

Kinga előkelő származását hosszan tárgyalja a szerző, kiemelve rögtön a legenda elején a két legjelentősebb szent nőrokont, nagynénjét, Árpád-házi Szent Erzsébetet (1207–1231) és ez utóbbi nagynénjét, Sziléziai Szent Hedviget (1174/1178–1243),

1 Puskely Mária SSND szerzetesnővért (1933–2022) az ELTE-n, szerzetességtörténeti szemináriumán egyetemi hallgatóként ismertem meg, az ő biztatására jártam először Ószandecen. Hála érte! Az Árpád-házi szentekhez lásd Puskely 1994; Puskely 2000.

Kinga születése előtt édesanyjának, Laszkarisz Máriának látomása, vö. *Szent Kinga krakkói hercegnő élete és csodái. Szent Kinga csodálatos származásáról és gyermekségéről*. Lásd Veszprémy 2001, 126.

2 Ószandec, Stary Sącz PL; Synowiec 2005, 134–164. Itt kell megköszönnöm az ószandeci klarisszák önzetlen segítségét, különösen s. Edytą Anna Bis támogatását és a tőlük kapott fényképeket (Archiwum cyfrowe Sióstr Klarysek w Stary Sączu). Továbbá köszönet illeti dr. Molnár Imre történészt és Dariusz Mroczeket az ószandeci kutatásban nyújtott segítségükért.

3 *Szent Kinga krakkói hercegnő élete és csodái. Kezdődik az előszó Boldog Kinga krakkói hercegnő életírásához*. Lásd Veszprémy 2001, 122.

akiket 1235-ben, illetve 1267-ben kanonizáltak. Az úgynevezett Hedvig-kódex 1353-ban minialt családi-dinasztikus „csoportképén” Sziléziai Hedvig rokon-ságát jelenítették meg a 10v folián, és az ezt megelőző oldalpáron egészen részletes genealógiai traktátus kapott helyet.⁴ (3. kép) Természetesen Hedvignek és unokahúgának, Erzsébetnek a feje körül nimbusz látható. Hedvig e képi megjelenítésén – *vitájának* főszereplőjeként – nagyobb méretű, mint a bal szélén ábrázolt, vörös „*s[anc]ta elizabeth*” felirattal ellátott szent unokahúg. Erzsébet bal kezével alulról tartja anyjának, Merániai Gertrúdnak (1185–1213) országalmát emelő kezét. Míg a királyné jobbájában az országalma az uralkodói hatalom jelképe, Erzsébetében feltehetően a cipó látható, az éhezőket jóllaktató szent asszony attribútuma, aki e kegyes cselekedetével a legfontosabbat, az égi dicsőséget kiérdemelte. A kompozíció megfestése után a scriptor, Nycolaus Pruzie, mintegy javításképpen barna tintával a lapszélre jegyezte: „*filia regis ungarie Andree*”. Majd a szöveget bekeretezte és egy vonallal odahúzta az Erzsébet-felirathoz. E kiegészítésjelleg leolvasható a folióról, hiszen a kompozíció szélén helyezkedik el, és a többi vörös tintás megnevezéstől eltér barnás színe. Ez a csekélységnek tűnő lapszéli bejegyzés is tükrözi a Magyar Királyság presztízsét, Erzsébetnek – és a dinasztikus összekötöttség révén Hedvignek is – kiemelten előkelő származását. Kinga legendájában még inkább erősítették a származására vonatkozó hagiográfiai toposzt, miszerint apjának, IV. Bélának (1206–1270) bizánci felesége, Laszkarisz Mária (1206–1270) révén családfeje Alexandriai Szent Katalinig, illetve egészen Nero császárig nyúlik vissza.⁵

A 13. század hercegnői, fejedelemasszonyai közül Közép-Európában többen követték az Istennek szentelt élet új modelljét, szoros összefüggésben az előző évszázadokat tekintve megváltozott női eszményképpel és a koldulórendek fellépésével. Szent Erzsébet, Szent Hedvig és nőtársaik egymás nyomában járva a szentség közeli és változatos mintái mellett döntöttek, elsősorban az érények és a dinasztikus, rokoni kapcsolatok által.⁶ Egy szójátékkal élve: hiszen a

4 *Vita beatae Hedvigis* 1353, fol. 10v.; Gottschalk 1967, 85., 90–93.

5 *Szent Kinga krakkói hercegnő élete és csodái. 1. Származása és családjának előkelősége*. Lásd Veszprémy 2001, 123.

6 Gottschalk 1964, 183–213.; Reber 1965, 145–156.; Klaniczay–Klaniczay 1994, 109–130.; Machilek 1998, 93–102.; Klaniczay 2000, 169–239.; Klaniczay 2013, 927–947.; Szende 2022, 499–504.

rokonságban szentség és a szentségben rokonság lakozhat. A szentség átörökítésének nemcsak gondolata, hanem gyakorlata is világosan megfogalmazódott az Árpád-ház kegyes hercegnőinek életútjában. Így Kinga mellett testvérei közül hárman – Jolánta (1235–1298), Konstancia (1237–1276) és nem utolsósorban Margit (1242–1270) – sajátos karizmáikkal mindannyian az Istennek szentelt életet választották, különböző élethelyzeteikben szerzetesnőként, házasságban, József-házasságban és özvegyen.

Sziléziai Szent Hedvig ismerte unokahúga, Erzsébet példáját, akit már életében a szentség híre kísért. 1230-ban az ő hatására a leprás asszonyok számára kórházat alapított Neumarktban.⁷ Hedvig *Nagyobbik legendájában* olvasható, hogy Erzsébet fekete fátylát, *velumát* magánál tartotta ereklyeként. Hedvig halálakor ezzel fedték be arcát, majd leánya, Gertrúd (1197–1268) őrizte tovább az anyja által alapított trzebnicai ciszterci monostorban az immár kétszeresen – Erzsébet és Hedvig által – érintett relikviát.⁸ Nem ismert forrás arról, ki vett részt a Magyar Királyságból Erzsébet szentté avatásán. Caesarius Heisterbaccensis a transláció ünnepén tartott szentbeszédében természetesen a magyarok részvételét is megemlíttette.⁹ A Garinus-féle Margit-legendában olvasható szabaduláscsoda szerint Sándor úr a Kálóz nemzetségből Margit segítségét kérte. Egy hírnöktől hallotta: „Ne félj, mert egy új szent támadt Magyarországon, Szent Margit, Béla király leánya, aki csodákat tesz [...]”, majd egy látomásban hangot hallott: „Ugyanakkora reményed legyen Szent Margitban, amekkora Szent Erzsébetben!”¹⁰

A Kinga fő lelki-szellemi örökségének tekinthető ószandeci kolostorban egy jelentős, ereklyékkel kiemelt, az adományozó, György 1445 és 1461 között krakkói segédpüspök személye folytán 1445 utánra datált Maria Immaculata-függőképet

7 Środa Śląska PL, Neumarkt in Schlesien D, vö. Gottschalk 1964, 132–134.

8 Nemcsak Erzsébet, hanem sógornője, Szalóme, és testvére, Margit *veluma* is csodás gyógyulásokat eredményezett, vö. Gottschalk 1964, 184–185.; Klaniczay 2000, 186., 199–200.; Kísdí 2001, 106., 111., 113., 116.

9 Klaniczay 2000, 183.; *Caesarius Heisterbaccensis szentbeszéde Szent Erzsébet maradványainak átvitelekor*. Lásd J. Horváth–Szabó 2001, 252.; Klaniczay 2007, 167.

10 Deák 2001, 291.

őriznek a klarisszák.¹¹ (4. kép) A hatalmas sárkányon taposó Madonnát (lábainál jobboldalt a térdeplő, krakkói ferences püspök alakjával) négy oldalról keretezik a különböző méretű ereklyetartó tokocskákban Krisztus, Mária és a szentek pergamenfeliratokkal (*cedulae*) ellátott relikviái. Mária felett, közvetlenül középen a kereszt alakban elhelyezett keresztfa-partikulák, jobboldalt a Gyermektől jobbra, középen egymás alatt, két ovális kapszulában női szentek, szüzek ereklyéi sorakoznak: így Szent Kunigunda szűz („*S cunegūdis virg*”), Szent Klára („*De peplo S clare*”), Szent Erzsébet („*elyzabet*”), Szent Gertrúd („*S gertrudis*”), Szent Krisztina („*S. c’stine virgo*”) és mások relikviái. Figyelemre méltó a Szűz cinóbertörös ruhája felett a szürke, barna lazúrral és fehér hangsúlyokkal kivitelezett paláston a gránátalma-motívum. Ugyanez a minta, nagyobb méretben az 1450–1460 körül készült lipótszentmáriai Mária-oltárka középképén, Mária palástján is megjelenik (az ószandeci függőképhez hasonlóan cinóbertörös ruha, világosszürke palást, kék palástbélés), majd ez utóbbihoz igen hasonló a kis-lengyelországi wołowieci triptichon Máriáján (1470 körül) látható, amely egyezések rávilágítanak a lipóti és a krakkói, szandeci festészet, oltárkészítő műhelyek kapcsolataira.¹² Az ószandeci függőkép fehér márványozást imitáló, festett hátoldalán olvasható felirat szerint 1701-ben megújították, ez minden bizonnyal az ereklyék keretezésére, a megkopott feliratok átfestésére vonatkozik. A klarisszák nagy becsben tartották évszázadok óta a függőképet, hiszen a kolostori hagyomány szerint Kinga cellájában függött. A *Vita Kyngae* szerint:

- 11 Ószandec, klarissza kolostor, függőkép ereklyetartós keretezéssel, kerettel 58 × 48 cm, keret nélkül 42 × 24 cm, vö. Dobrzeniecki et al. 1958, 338., 31. kép; Gadomski 1981, 110., 114., 14. és 99. kép; Labuda–Secomska 2006, 2. köt. Kat., Tamara, Łozińska: 256.; Jurkowlanec 2007, 128., 130., 131., 134., 5. kép; Kat. Nowy Sącz 2013. III/1. 36. A hátoldal felirata: „CELLE / B. CVNEGVNDAE VIRGINIS / Sacra Supellex / Quam / Vetustate attritam / Deo dicata Virgo / Constantia Jordanowna / Abbatissa / Instaurari fecit / Anno D[omi]ni M.DCC.I.” Köszönöm dr. Tornay Krisztinának, hogy a katalógusra felhívta a figyelmemet. Köszönöm dr. Sztankó Attila segítségét az ereklyék latin feliratainak megfejtésében.
- 12 Vö. lipótszentmáriai Mária-oltárka, Budapest, Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, 85 × 61,5 cm, ltsz. 55.889.1; Török 2005, Kat. 4., 8., 113., 10–11. kép; Wołowieci triptichon, Varsó, Nemzeti Múzeum, ltsz. 117 MNW; Ziemia–Herman–Templewicz 2017, Kat. III.3, 242–243. A Szepesség és Kis-Lengyelország közötti további művészeti kapcsolatokhoz („Franciscus Hungarus Pictor”) lásd Zarebski 2021, 105–121.

„[...] Kakasszótól reggelig először a megfeszített Krisztus szenvedését ábrázoló kép előtt állva, keresztet vetett. [...] Majd mélyen meghajtotta magát. Ezután a dicsőséges Szűz képmása előtt földre borult, s oly elmondhatalan bőségben patakoztak könnyei, hogy alkalmanként a képet tartalmazó nem kis ládikát háromszor sírtá tele [...]”

Ebben a Kinga személyes kontemplációját leíró részben egy a funkciójában a Maria Immaculata-képhez hasonló devocionális képről olvashatunk, amelyet bizonyára az imádkozás előtt az azt védő ládából ki kellett venni.¹³

A mongolok elleni védekezés, a szövetségesek keresése meghatározta IV. Béla dinasztikus szándékait. Kinga 1239-től V. Szemérmes Boleszláv, krakkói és szandomiri herceg jegyese, majd 1246-ben felesége lett a krakkói Wawelben. A magyar király által biztosított gazdag hozományt a tatárdúlás után a kislengyelországi területek újjáépítésére fordították. Kinga nagylelkű támogatását Boleszláv a szandeci területek („*Terra Sandecensis*”) hitvesének adományozásával viszonzta 1257-ben, ez jelentette alapját a későbbi kolostor alapításának.¹⁴ Kingának és rokonának, Sziléziai Hedvignek az életében is döntő változásokat idézett elő a mongolok elleni küzdelem, amely a Magyar Királyságot és Kelet-Közép-Európát is súlyosan érintette. Jámbor Henrik, Hedvig szeretett fia a legnicai csatában életét vesztette 1241. április 9-én. Négy jelenetben ábrázolták a csatát, Henrik mártírhalálát és lelkének angyalok általi mennybevitelét a festett újfelnémet feliratokkal ellátott, 1440 körül készült úgynevezett Hedvig-trip-tichonon.¹⁵ (5. kép) Már a 14. század közepe táján fennmaradtak Hedvig legendájának azon képi ábrázolásai, amelyek megjelenítették egészen radikális, Krisztusért vállalt aszkézisét. Lábbelit nem viselt – karján cipelt, hordatlan cipője attribútumává vált kultuszképein –, a vezeklő életmód következményeként

13 Szent Kinga krakkói hercegnő élete és csodái. 44. Virrasztása, türelme és alázatossága. Lásd Veszprémy 2001, 156.

14 Niezgoda 2003, 86.; Synowiec 2005, 140., 147.

15 A legnicai csata a bal oltárszárny belső oldalán látható. A szárny mérete: 277,7 × 112 cm, Ltsz. 28.1., Varsó, Nemzeti Múzeum, vö. Burgemeister–Grundmann 1933, 192–193., 87. kép; Kochanowska, Małgorzata: *Skrzydła Tryptyku z legendą św. Jadwigi Śląskiej*. Lásd Ziemia–Herman–Templewicz 2017, Kat. I.20, 131–139.

vérző lábbal imádkozik az oltár előtt az úgynevezett Hedvig-kódex egyik miniatúráján.¹⁶ Kinga önmegtartóztatásáról – aki férje halála után 1280-ban Ószandecben alapított klarissza kolostorba költözött udvarával¹⁷ –, nem maradtak fenn korai, narratív ábrázolások, ám a *Vita Kyngae* leírja:

„Tovább attól kezdve, hogy bekerült a szent rendbe, nyáridőben sohasem hordott lábbelit. Meglehet légies alkat volt, léptei nyomán a talpán mély sebek keletkeztek, és amikor néhány nővér baráti együttérzésből ecettel mosta meg lábát, az áhítatos és áldott asszony alázattal, és örömteli nyugalommal viselte el a fájdalmat. Télidőben pedig sosem hordott lábvédőt vagy rongydarabokat a sarujában, hogy a hideg fagyott lábát még jobban meggyötörje.”¹⁸

Kinga a magyar királyi udvarból „örökölte” kötődését a ferencesekhez. A Magyar Királyságban első templomukat Győrben emelték a ferencesek Szent Erzsébet tiszteletére. Szent Klára haláláig, 1253-ig több kolostora létesült Közép-Európában, az egyik legrégebbit 1239-ben alapították Nagyszombatban.¹⁹ Neveltetésében minden bizonnyal a korai esztergomi évek meghatározóak voltak. Emellett IV. Béla öccsének, Kálmán hercegnek (1209–1241) a felesége, Boldog Szalóme (1211–1268) játszott döntő szerepet Kinga formálódásában, házasságában, úgy is, mint Kinga férjének, Szemérmes Boleszlávnak testvére. Mindketten, Szalóme és Kinga a dinasztikus keresztházasság terve végett kerültek a másik fejedelemség udvarába. Így Kálmán tragikus, a muhi csata következményeként elszenvedett haláláig, 1242-ig, Szalóme a Magyar Királyságban tartózkodott, majd visszatért Krakkóba.²⁰ Szalóme legendája szerint „fehér

16 A Hedvig-kódex (1353) e miniatúráján Hedvig személyes vallásgyakorlata, annak vizuális környezete, önmegtagadása (véres lábfejek) és felebarát iránti szeretete is látható. *Vita beatae Hedvigis* 1353, fol. 46v.; továbbá N. Tóth 2023b.

17 Synowiec 2005, 147–148., 154–158.

18 *Szent Kinga krakkói hercegnő élete és csodái*. 48. Életmódjának szigorúsága. Lásd Veszprémy 2001, 159.

19 Puskely 1995, 2. köt. 541–551.; Klaniczay 2000, 183., 62. jegyzet; Synowiec 2005, 138–140.; Gecser 2007, 223.; Bert 2013, 146.

20 Klaniczay 2000, 184.

házasságban” élt Kálmánnal, ebben is utat mutatott Kingának, aki hosszú házassága alatt megőrizte tisztaságát. Feltehetően maga a Kinga, Kunigunda név a dinasztikus névadásnak megfelelően történhetett, hiszen a már korábban szentté avatott II. Henrik császár – Gizella királyné bátyjának – feleségét, Kunigundát 1200-ban avatták szentté.²¹ Nincs kizárva, hogy a védőszent életútja hatott Kinga házasságát érintő szüzességi fogadalmára, ugyanis a kanonizáció környékén lejegyzett egyes nézetek szerint Kunigunda császárné szintén József-házasságban élt férjével.

A klarisszák fennmaradt korai ábrázolásai Kis-Lengyelországban

Assisi Klára (1193/1194–1253) III. Béla király unokájával, Prágai Ágnessel (1205–1282) 1234-ben kezdett levelezésbe. Csodálatát fejezte ki, hiszen Ágnes a gazdagság, a legmagasabb világi rang helyett következetesen Krisztust választotta. Negyedik levelében, 1252-ben megfogalmazta azt az eszményt, amelyet a 13. század szent életű hercegnői, fejedelemasszonyai közül többen követtek Közép-Európában.

„Most, hogy írok kedvességednek, örvendek és ujjongok veled a Lélek örömében, Krisztus jegyese, mert második szentséges szűzként, második Szent Ágnesként csodálatos módon eljegyeztet magadat a Szeplőtelen Báránnyal, aki elveszi a világ Bűneit, miután előbb messze elvetetted magadtól a világ minden hiúságát.”²²

1234-ben lépett be Ágnes az általa alapított prágai klarissza kolostorba. A modell, Klára mellett unokatestvére, Szent Erzsébet jelentette.²³ A prágai klarissza kolostor után Kis-Lengyelországban és Boroszlóban is megjelentek Klára követői,

21 Guth 2002, 80–88.

22 Reber 1965, 253–254.; *Epistola ad sanctam Agnetem de Praga IV.* 7–8. Lásd Hidász–Várnai 1993, 176.; Alberzoni 2007, 47–55.; Cincialová 2013, 125–134.

23 Herzogenberg 1982, 150–156.; Klaniczay 2000, 177., 198–199.; Niezgoda 2003, 36.; Kuthan 2013, 20–35.; Tornay 2024, 56–86.

más néven a damjaniták. Kinga hitvese, Szemérmes Boleszláv és az özvegy Szalóme által alapított sandomierzi klarissza kolostorba maga a társalapító, Szalóme is belépett 1245-ben; ő az első klarissza apáca lengyel földön. A sandomierzi klarissza kolostor első lakóit személyesen Prágai Ágnes küldte, akik a tatárdúlás okozta fenyegetettség miatt hamarosan átköltöztek a közelben elhelyezkedő zawichosti kolostorba.²⁴ Szalóme halála után a sírjánál történt csodák összeírásával Kinga megkísérelte kultuszának fellendítését.²⁵ Kinga testvére, V. István (1239–1272) Krakkóban járt 1270-ben, és részese lehetett ennek a csodagyűjtésének. Ez közvetlenül befolyásolhatta a királyt testvérük, Margit 1270-ben bekövetkezett halála után a boldoggá avatási eljárás elindításában, a Margit-csodák összeírásában. Az első nyilvános csodás gyógyulás napra pontosan Margit halálának első évfordulóján történt, amelynek V. István és az udvar is szemtanúja volt.²⁶ A magyar király e krakkói zarándoklatán felkereste az 1253-ban – éppen Kinga hathatós közbenjárásának köszönhetően – szentté avatott Szent Szaniszló püspök (1030–1079) sírját. A Magyar Királyságban is elterjedt Szaniszló tisztelete, különösen a Szepesség területén, elsőként a szepesi káptalan okleveles kiadványaiban jelent meg kultuszának írásbeli nyoma.²⁷ Szaniszló kanonizációja igazán jelentős eseménynek tekinthető, hiszen Kelet-Közép-Európában valójában 1200 és 1520 között csupán néhány sikeres szentté avatás történt.²⁸

Az 1280-ban alapított ószandeci klarissza kolostornak a Szentháromság tiszteletére szentelt templomát 1285-ben kezdték építeni, a 14. század

24 Włodarski 1957, 73.; Niezgoda 2003, 32., 34–49.; Synowiec 2005, 141., 153–154.; Bert 2013, 145–149.; Pluta-Saladra 2021, 40.

25 A krakkói minoriták templomában temették el Szalómét, majd Szemérmes Boleszlávot is, a Piast-dinasztia családi mauzóleumában. A templomban őrzött 12. századi bizánci ikonokhoz lásd Szym–Walczak 2020.

26 Klaniczay 2000, 185–186.; Kisdi 2001, 101–119.

27 *Szent Kinga krakkói hercegnő élete és csodái. 35. A boldog úrnő kezdeményezésére az Apostoli Szék Boldog Szaniszlót, a dicsőséges mártírt és főpapot a következő módon avatta szentté.* Lásd Veszprémy 2001; Niezgoda 2003, 90–101.; Simon 2014, 167–174.

28 F. Romhányi 2020, 586., 1. táblázat (587.) Szent Szaniszló ikonográfiájához lásd Śnieżyńska-Stolot 1972, 161–171.; LCI 8 (1976), Tschochner, Friederike: 390–392.; Kat. Pannonhalma 2014, Bokody Péter: *Oltárszárnytöredék Szent Szaniszló vértanúsága, Csoda Szent Szaniszló ereklyéjénél*, kat. 25–26. (250–253.).

első harmadára nagyrészt elkészült, 1328 és 1332 között szentelték fel. Kinga fejedelemasszonynak 1287 végén és 1288 elején át kellett élni egy újabb tatárdúlást és menekülést a kolostorból, majd 1289-ben a „*Domina de Sandech*” letette a szerzetesi fogadalmat, klarissza apácaként élt a kolostorban egészen haláláig. Mégis sajátos helyzetére utal, hogy ugyan nem volt apátnő, ám mint a kolostor legfőbb jótevőjére, anyagi javainak kezelőjére és alapítójára *materként* tekintettek rá.²⁹ Az építkezés folytatódott a 14. század folyamán, így a templom déli oldalához ekkor építették hozzá a Mária-kápolnát – a klauzúra részeként – a mai Szent Kinga-kápolnát. Ehhez kapcsolódott nyugaton az úgynevezett *confessionale*, az apácák gyóntatóhelyisége, amely a hagyomány szerint Kinga egykori cellájának helyén épült.³⁰ A közel húsz évvel (1307–1312) a boldog emléktű alapító halála után összeállított csodajegyzék tanúsága szerint általános regionális tiszteletnek örvendett Ószandecen, Krakkó és Tarnów vidékén, illetve a Dunajec és a Poprád folyók közelében élők, az ószandeci sírhoz zarándokló magyarok körében is.³¹ A kolostor az üldöztetések, többszöri leégés (1399, 1410, 1764), az 1599 utáni átépítés, majd az 1782-es felosztatás ellenére máig őrzi Kinga sírját, ereklyéit, egykori cellájának helyét, a klarisszákra hagyott szellemi és tárgyi örökségét.

E tanulmánynak nem témája a Kinga, Szalóme és Jolánta személyéhez is köthető, keresztte alakított pompás koronák és a Szent Zsigmond-ereklyetartó koronája, amelyek mindenekelőtt a szent királyleányok mély vallási elhivatottságát tükrözik. Az ószandeci kolostor féltett kincsei a kolostori hagyomány szerint Kingához közvetlenül köthető ereklyék. Nagyrészt a 13. századnál későbbiek, ám feltehetően csodái révén az ószandeci kolostorban már halála után kialakult kultuszhoz kapcsolódó emlékek, fogadalmi tárgyak lehettek, akár a kiterjedt dinasztikus rokonság révén.³²

29 Synowiec 2005, 154–157.

30 Niezgoda 2003, 129–140., 150.; Przybyłowicz 2010, 43–52.; Swoboda 2016, 193–195.; Florek 2016, 30–49.; Bałus–Popp 2020, 773–776.; Pluta–Saladra 2021, 41.

31 Boross 2001, 169–180.; Magyar 2022, 149.

32 Lásd Kovács 1998, 136–172.; Kat. Nowy Sącz 2013. V/1–V/7., 60–63., 112–115.; Kiss 2022, 477–478.; Szende 2022, 500–501., 4. kép.

Kinga legkorábbi fennmaradt ábrázolásáról halvány fogalmat alkothatunk két, mandorla alakú pecsétje alapján. Természetesen a műfajból, a méretből és a korszak ábrázolási szokásaiból adódóan nem gondolhatunk portrészzerű vonásokra. Az első pecséten (1262) Krakkó és Sandomierz fejedelemszövege a városfalakon belül, imára kulcsolt kézzel a falak felett palladiumként megjelenő, oltalmazó Boldogságos Szűz és a Gyermeke félalakjához fordul, a másodikon (1278) közvetlenül a Madonna és a Gyermeke trónusa előtt térdel.³³ A két pecsétről leolvasható Kinga Mária-tisztelete, amely már édesanyján keresztül, születése előtt részét képezte személyiségének.³⁴ Kinga legendájában olvasható, hogy „[...] szobája sarkában születése óta ott állt Krisztus és a Szent Szűz képe, amely előtt napjában kétszer, az étkezések előtt földre vetette és az áhítatnak adta át magát.”³⁵ A Nyulak szigeti Szűz Mária-kolostor 1280 körüli pecsétjén Kinga testvérének, Margitnak korai kultusza „tetten érhető” egy 1280 körüli pecséten, amelyen szintén a trónoló Madonnához fohászkodnak a királyi szülők, és fogadalmukhoz hűen a kezükben tartott csecsemőt közösen emelik a Madonna trónusa elé.³⁶

A sandomierzi Egyházmegyei Múzeum 1430–1440 körül készült festményét a sandomierzi Szűz Mária születése-templomban őrizték 1909-ig.³⁷ (6–7. kép) A korai kis-lengyelországi táblaképfestészet egyik leglíraibb alkotása, amelyen érvényesülnek a lágy stílus késői hatásai. A szent nőalakok rózsaszín *inkarnátjának* – az arcok térbeliségét megcélzandó – fehérrel, szürkével fokozatos átmenettel modellált kivitelezése mellett a cinóberes és zöld drapériák komplementer színpárja, illetve a fémfelületek síkszerű dekorativitása harmonikus

33 Żebrowski 1865, 26., tab. 4., nr. 12, 13. Az 1262-es pecsét körirata: „S' KVNEGVDIS DVCISSE CCVIE 7 SANDOM[...]”, az 1278-as pecsét körirata: „S: CVNEGVDIS: DI: GRA: DVCISSE: CRACOVIE: Z: SAD”; Starzyński 2012, 33., 34.

34 Lásd e tanulmány I. fejezetének címét. Kinga Mária-tiszteletéhez lásd Szent Kinga legendáinak típus- és motívumindexét Magyar 2022, 118., 120., 121., 127., 129., 137., 138., 143.

35 *Szent Kinga krakkói hercegnő élete és csodái. 4. Szent Kinga csodálatos származásáról és gyermekiségéről.* Lásd Veszprémy 2001, 128.

36 Takács 1992, Kat. 32.1., 73. felirata: „+SIGILLVM*CONVENTVS*DE*I[N]SVLA*S[AN]C[T]E*MARIE”; MNL OL, Diplomatikai levéltár (DL), 1130/r.; Kat. Budapest 2023, kat. III. 1, 24–25. Szent Margit kultuszát áttekintő legújabb tanulmánykötet: Deák–Leonas 2025.

37 A Jan Długosz (1415–1480) történetíró egykori házában berendezett múzeumban.

összképet eredményez. A három női szent padon ül, mögöttük ezüsthólia (?) alapon, eredetileg talán Goldlackkal (sárga lazúrral) fedett, griffmadaras motívummal díszített, vörös brokátkárpit függ. Középen a szemből ábrázolt, különösen szuggesztíven megjelenített Római Szent Ágnes szűz látható attribútumával, a báránnyal, mintha az éppen most ugrott volna fel az ölébe. Ágnes felé fordul jobbján Szent Márta, kezében *situlával* és *aspergillummal*, balján a fekete habitust, a fekete fátyol alatt fehér fátylát viselő klarissza apáca látható. A szent bal kezét az ölében fekvő, zöld könyvön – feltehetően zsoltároskönyvén – nyugtatja. Jobbjának hosszú ujjával a magas, faragott törzsű támaszt (?) érinti, amely három ágból álló, élő lombkoronában végződik, ezzel egyértelműsítve, hogy ez nem a háttér rekvizituma, hanem az ábrázolthoz tartozik. Maga a kizöldült ág természetfeletti módon hajtott ki a faragott támaszból/botból; minden bizonnyal egy csodás eseményre utal a szent attribútuma. Jerzy Gadomski feltevézése szerint a festmény eredetileg a zawichosti vagy az ószandeci klarissza kolostorral hozható összefüggésbe. A lengyel szakirodalom a klarissza apáca személyében az utóbbi évek publikációiban (részletesebb magyarázat nélkül) Szent Klárát vagy Szent Kingát vélte felfedezni.³⁸ Szent Klárával semmiképpen sem azonosítható a jobb oldali klarissza nővér az egészen egyedi – máshonnan nem ismert – attribútum alapján. Jan Długosz történetíró 1471 és 1473 között állította össze Kinga-életrajzát, a *Vita Beatae Cunigundis* című művét. A 14. századi *vitával* összehasonlítva Długosz az 1405 és 1471 közötti időszakban történt csodákat is hozzátette elődjéhez, illetve azt a Kingához köthető krakkói és sandomierzi vonatkozásokkal kiegészítette. A kéziratot az ószandeci apácákra hagyta, akik ma is őrzik féltett kincsüket.³⁹ Az ószandeci kolostorhoz irányított folyó csodáját a névtelen ferences által írt korai legendában nem találjuk, Długosz azonban a 2. könyv 21. fejezetében ismerteti. Eszerint a nagy szárazság idején elapadt a Dunajec vize. Kinga a kitartó imádság után

38 Sandomir, Egyházmegyei Múzeum, 48,5 × 79,5 cm, ltsz. 791; vö. Walicki 1929; Dobrze-niecki et al. 1958, Kat. 19., 337.; Walicki 1963, 37., Kat. 7. 294–295.; Gadomski 1975, 43., 64., 67–68., 75., 4.a-b kép, 15. kép; Gadomski 1981, 41., 77., 3. t., 106–107.; 126., 5. kép; Stępień 1994, 9.; Labuda–Secomska 2006, 1. köt. Gadomski, Jerzy: 262–263.; 2. köt. Łozińska, Tamara: 249–250. Vö. e tanulmányban a 6. képpel.

39 Kat. Nowy Sącz 2013. I/7, 31–33.

„[v]ett egy kicsiny, gyenge hársfaágat, [...] parancsolta a forrásnak, hogy őt követve változtassa meg folyásának irányát. [...] A hársfavesszőt, amelyet a folyó megregulázására használt, Krisztus szolgálóleánya a földbe dőfte nem messze a templomtól. Mikor másnap magához kérte a vesszőt, úgy találták, hogy egyetlen éjszaka meggyökerezett a földben, és zöld ágacskákat ontott magából boldog Kunigunda szüzi tisztaságának és nagy szentségességének jeléül és világos bizonyítékául.”⁴⁰

A csodás módon kizöldült bot ábrázolásának előképe és párhuzama „a víz partjára ültetett fa” az első zsoltárban (Zsolt 1,3), Jessze fája, Áron vesszeje, Názáreti József botja és Szent Kristóf botja.⁴¹ A Szepességben a mateóci Szent István-plébániatemplom főoltárán, a szárnyasoltár hétköznapi oldalán Szent Kristóf kizöldellő botjának lombkoronáját egészen hasonlóan, átmenetes, sárgás-zöldes levelekkel kivitelezték – szintén egy csoda „eredményeként” – az 1450-es évek első éveiben, mint a sandomierzi táblán.⁴² (8–9. kép) Tehát a Sandomierzben őrzött 1430–1440 körüli festményen feltehetően egy olyan történet képi megfogalmazása őrződött meg, amelynek írott forrása a későbbi, a lengyel történetíró által 1471 és 1474 között lejegyzett változatban ismert. Elképzelhető, hogy a remélt kanonizációt elősegítendő ezt az eseményt választhatták ki Kinga formálódó ikonográfiájához, annak egyik „állomását” őrizhette meg a 15. század második harmadában. Ahogy a fentebb idézett legendarészlet utolsó mondata kifejti, e csoda világos bizonyítéka Kinga szentségének, a festményen Kingának a 15. században is élő kultuszára utal a feje körül ábrázolt glória.

Továbbá megfontolandó a sandomierzi festményen a klarissza szent más ábrázolásokról eddig nem ismert attribútuma. Feltételezhető az is, hogy Szalómét ábrázolták, tekintettel a sandomierzi őrzési helyre. Szalóme legendájában

40 *Szent Kinga krakkói hercegnő élete és csodái*. Bevezető: Grzesik, Ryszard lásd Klaniczay–Madas 2001, 118–121.; Magyar 2022, 100–101. 2. könyv, 21. fejezet.

41 A kizöldült bothoz lásd LCI 1968–1974, Bd. 4 (1972), Voretzsch, E. Adalbert: *Stab*, 193–198.; Thomas, Alois: *Wurzel Jesse*, 549–558.; Bd. 5 (1973), Werner, Friederike: *Christophorus Mart.*, 496–508.; Bd. 7 (1974), Kaster, Gabriela: *Joseph von Nazareth*, 210–221.

42 Poprad–Matejovce SK, németül Matzdorf. Török 1980; legutóbb Gyalókay 2018; Gyalókay 2022.

olvasható két csoda, amely esetleg összeegyeztethető lehet az ábrázolt apáca attribútumával. Egy Kochus nevű asszony látomásban Szalóme halálát látta:

„fel-alá járó embereket vélt látni, akik csendesen beszélgettek egymással, ezenfelül látott két kristályoszlopot is, amelyek az eget súrolták, s felettük állott három tiszteletre méltó és díszes külsejű férfiú, akik így szóltak: »Az a boldog asszonyt várjuk, aki rövid időn belül bevégzi életét az Úrban.«”

A másik, ezt követően leírt látomásban Bogusław testvér

„[...] Szent Szalóme várában tartózkodott, s látomásában két márványoszlopot látott az égből aláereszkedni Szent Szalóme kápolnája elé, melyeken s Boldog Szalómét az ég magasságába emelkedni látta. A látomás alatt [...] édes hangot hallott, mely egy dallamot énekelt, ahhoz hasonlót, mint a »Kirügyezett, kivirágzott Áron vesszeje« [...].”⁴³

A látomásból a nővérek zokogására ébredt Bogusław testvér, amikor Szalóme meghalt. Tehát nem zárhatjuk ki, hogy az itt a legendában kétszer is megfogalmazott kristály-, illetve márványoszlop Szalóme égi születésnapjára utal, illetve kanonizációjának előkészítéseként értelmezhető. A festményen a kizöldült bot/oszlop valóban egészen magas, mintegy az égig ér.

A néphagyományban megőrződött Kinga kizöldült botjának, a hársfaveszszőnek egy későbbi legendaváltozata is. Eszerint a Pieninek hegységben Kinga várat épített. Gyalog indult el a várhoz az ószandeci kolostorból. Amint a botjára támaszkodott, a bot nyomán hársfák hajtottak ki.⁴⁴ Végző soron arra utal a sandomierzi táblaképen látható attribútum, hogy Kinga lelki és gyakorlati tevékenysége folytán élet fakadt, amely mély hitéből forrásozott. A sandomierzi táblán Szent Ágnes vértanú központi megjelenítése egybecseng Assisi Klára fentebb idézett levélrészletével, Klára és a klarisszák Római Szent Ágnes iránti tiszteletével. Ennek képi megfogalmazását látjuk a Heiligenkreuzi Mester

43 Szent Szalóme élete: IV. Halála 1. és 2. Lásd Kisdi 2001, 101–102.

44 Magyar 2022, 185.

1420–1430 körül készült Assisi Klára halála-tábláján. (10–11. kép) A szent halála előtt szüzek sokasága jelent meg ágyánál: a Boldogságos Szűz magához ölelte, a többiek felékesítették Mennyei Jegyeséhez.⁴⁵ Így az ágy előtt álló, kék ruhát viselő, Klára takaróját érintő szűz a lába mellől előbukkanó attribútuma, a bárány alapján Római Szent Ágnessel azonosítható. Az ágy körül a klariszszak búcsúznak tőle. Eltérő színű habitusuk feltehetően az egyes országok különböző színű klarissza viseletére utal (fekete, szürke, barna). Talán az előtér imádságoskönyvbe merülő apáci a diptichon közép-európai megrendelőivel hozhatók kapcsolatba, míg Klára fejénél a halálakor jelen lévő itáliai nővérek láthatók.⁴⁶

Annyi bizonyosan elmondható a sandomierzi táblakép ikonográfiáját tekintve, hogy a szokatlan, feltehetően csodára utaló, attribútumként szereplő kizöldült botban végződő támasz nem tekinthető Szent Klára attribútumának. Klára egyike az eucharisztikus szenteknek, hiszen ő is kiemelten tisztelte az Oltáriszentséget. Attribútumai közé tartozik a *pyxis*, az Eucharisztia a szentségtartóban, ez utóbbit a 14. század második felétől ábrázolták attribútumaként.⁴⁷ A toruńi ferences templom 1360 és 1390 körül készült, nagyszabású szárnyasoltárának egyik szárnyképén Klára imádsága nyomán és az Oltáriszentség sugárzó ereje által a szaracénok, akik a San Damiano-i kolostort el akarták pusztítani, megfutamodtak. A szárnyképen az oltármenzára imádásra kihelyezett, nagy méretű Oltáriszentség monstranciában látható, amely előtt az alapító főházkodik a kolostor megmeneküléséért.⁴⁸ Klára ábrázolásain attribútumaként liliumot (a szüzesség jelképét), könyvet (az evangéliumhoz, illetve a regulához

45 Hidász–Várnai 1993, 27.

46 Meister von Heiligenkreuz, Klára halála, egykori diptichon jobb fele, 1420/1430 körül, 67,5 × 55,3 cm, Washington, National Gallery of Art, Samuel H. Kress Collection, Ltsz. 1952.5.83. Lásd Kat. Wien 2019, Messling, Guido: Kat. 4., 72–77.

47 LCI 1968–1974. Bd. 7 (1974), Weis, Elisabeth – Tschochner, Friederike: *Hl. Klara von Assisi*, 314–318.; Vavra, Elisabeth: *Hl. Klara* lásd Kat. Krems 1982, 558–562.; Kat. Brixen 1999, különösen Andergassen 1999, 93–102.; Kat. Essen und Bonn 2005, Kat. 458a–f., 509–512.; Kat. Tolmezzo 2005. Schultes, Lothar: Cat. 10. 148–149.; Meier 2010, 84–85.; Kat. Padernborn 2011, 253–260.; Kat. Bern 2020.

48 Nagy méretű szárnyasoltár szárnyképei a toruńi ferences templomból, 1360–1390 körül, Pelpin, Muzeum Diecezjalne, ltsz. MDP/35/M. Lásd Labuda–Secomska 2006. I., Zdrajowska, Justyna: 270–274., 37. ábra; Raczkowski 2016, 106. II. 95. kép.

való hűséget jelképezheti), pálmaágot (amelyet kolostorba vonulása előtt a püspöktől kapott), apátnői botot is tarthat kezében. Egyes esetekben égő mécsessel, lámpással jelenítették meg, főleg korai itáliai, német ábrázolásain, utalván nevének eredetére (*clara*, azaz 'világos'), illetve anyjának, Hortulanának születése előtti látomására. Így az okos szüzek ábrázolási hagyományának megfelelően, példázatuk nyomán tarja a lámpást kezében.⁴⁹

Az *újszandeci múzeum* tulajdona egy 1450–1455 körül készült, mindkét oldalán festett oltárszárnytörredék, amely eddig nem került a művészettörténeti kutatás látókörébe.⁵⁰ Az ünnepi oldalon egy püspökszent töredékes alakja látható, attribútumán, a könyvön két szemmel, ezért Regensburgi Szent Erhardként határozható meg személye.⁵¹ A legenda szerint ő keresztelte meg Szent Otíliát. Az új (esetleg nagyrészt megújított) keretnél látszik, hogy körülbelül a tábla alsó harmada hiányzik, horizontálisan elfűrészelték. A kompozícióból adódóan minden bizonnyal egy szárnyasoltár jobb oldali mozgatható szárnyának belső oldala lehetett, ez látszik sérült hátterén is, annak Goldlackkal bevont felületén. Az oltárszárny hátoldalának festékrétege kevésbé sérült. (12. kép) A hétköznapi oldalnak megfelelően ezt látták a korabeli hívek az egyházi év nagy részén az ünnepek kivételével. A hátteret a böjti időszakhoz igazodván ún. *caput mortuum*mal, azaz bíborbarnás színnel kiviteleztek. Tehát amikor a *retabulum* két szárnya zárva volt, a jobb szárnyon – az elveszett, további ábrázolásokkal együtt – Assisi Szent Klárát látták. A ferencesek második rendjének alapítója sötétszürke habitusban látható, fején fehér és fekete fátyollal. Jobb kezével lényegében felmutatja a monstranciát (annak belső rajzolata, tagolása és enyhe modellálása fekete ecsetvonásokkal történt), közepén a *lunullán* a fehér

49 Nyitra vármegyében a porubai Szent Miklós-templom diadalívének béléten az okos szüzek közül az egyiket valóban Klárával azonosította a falkép ikonográfiai programjának kidolgozója. A szent kezében a mécsessel látható (Poruba SK, falfestmény, 15. század elején), ezt a felirat is megerősíti („S[AN]C[T]A CLARA”), vö. Ilkó 2019, 206., 308., 350., képe a 305–306. oldalon.

50 Nowy Sącz Muzeum, ltsz. MNS/1493/S, az oltárszárnytörredék mérete: keret nélkül 60,7 × 28,8 cm, kerettel 72,5 × 39,2 cm. Hálásan köszönöm az újszandeci múzeum művészettörténészének, dr. Edyta Ross-Pazdyknak a segítségét, az oltárszárny méreteit, a provenien-ciára utaló adatokat és a fényképfelvételeket!

51 Szent Erhardhoz: LCI 6 (1971), Koschwitz, Gisela: 164–165.

Oltáriszentséggel. Klára a bal kezében könyvet tart. Az újszandeci múzeumba került táblaképpel közel egykorú, a Magyar Királyság területén 1460 körül készült almakeréki főoltár oltárfelépítménye.⁵² (13. kép). A festett középképen a két donátor, Apafi Mihály és felesége, Klára a Madonnához fohászkodik. Az asszony kezében írásszalag: „*Ora pro me sancta Dei genetrix*”, mögötte védőszentje Szent Klára áll, aki jobbában az aranyozott monstrenciát mutatja. A fehér szentostyán szürkével, néhány ecsetvonással megfestett, a Megfeszített Máriával és János apostollal kísért alakját a korabeli, valószínűleg megsütött ostya mintázata szerint ábrázolták.⁵³ Az újszandeci múzeum töredékén az ostyán nem találunk effajta figurális festést, hanem egy másfajta, sommás valószínűleg közvetítéssel találkozunk. A szárnyképen e részlet megfogalmazása összevethető a mateóci főoltáron Szent Imre szüzességi fogadalmának jelenetével (a képmezőn festett „beágyazott” triptichon az oltármenzán az aprólékos részletek megfestése nélkül).⁵⁴ Hiszen ott is lényegre törő, már messzebről is világosan értelmezhető, határozott kontúrokkal, igen gyakorlott kézzel kivitelezett kompozícióval találkozunk, ahogyan a jóval kisebb méretű és egyszerűbb, az újszandeci múzeumban őrzött szárnyképen. A bíborbarnás háttér előtt Klára feje körül a sárga, fehérrel és vörössel kontúrozott nimbusza erőteljesen kiemeli alakját. A szárnykép a 15. század közepe táján készült, a Szepességben és Kis-Lengyelországban működő jelentős oltárkészítő műhely alkotása. A mester szükségnevét – Mateóci Mester – egyik legkvalitásosabb művéről, a már említett mateóci Szent István és Szent Imre főoltárról (1453 után) kapta. A mateóci főoltárt, amely a szárnyasoltár mint oltártípus kialakulása, illetve a magyar szent királyok ikonográfiáját tekintve nagy jelentőségű, 2007–2008-ben restaurálták.⁵⁵ A mester és műhelyének másik jelentős, nagy méretű alkotása Nedec Szent Bertalan-templomában állt főoltárként – amely az egykori magyar-lengyel

52 Mălăncrav RO, vö. Sarkadi Nagy 2012, 172–175.

53 Az ostyakészítéshez, ostyasütéshez lásd Perger 2019, 104–105.

54 Noha egészen más funkciót töltött be a reprezentatív főoltár (Mateócon), mint a kis méretű szárnyasoltár (újszandeci múzeum töredéke). Emellett a szárnyasoltárok külső és belső oldalának kivitelezése közt nagyrészt eltérés figyelhető meg a liturgikus idő által meghatározott használatához igazodva, vö. N. Tóth 2023a, 153–154., 12. kép.

55 Török 1980, 69.; A mateóci oltár restaurálásához: N. Tóth 2023a, 149.

határvidéken feküdt –, jelenleg Krakóban restaurálják a *retabulumot*.⁵⁶ Az oltárkészítő műhelyekben használt sablonokat nemcsak a dekoratív részletek (a keretek, a brokátminták, az ornamentális motívumok) festésénél használták, hanem a figurák kivitelezése során is. Ezt a pontosan megegyező méretek, a nagyon hasonló figuratípusok többszöri előfordulása igazolja. Itt az oltárszárnytöredéken Klára arca igen hasonlatos a korzennai Nagyobb Kálvária Máriájához, illetve a másik, szintén a krakkói Nemzeti Múzeumban őrzött korzennai Mater dolorosa-töredékhez.⁵⁷ (14–16. kép) A Matóci Mester népes műhelyében – a 15. század dereka táján – különösen jellemző ez a módszer, amely hozzájárult a gyorsan, szabatosan és jó minőségű pigmentekkel kivitelezett alkotás sikeréhez.⁵⁸ Az újszandeci múzeum oltárszárnya 1971-ben került a múzeum tulajdonába. Moszczenica faluban, Ószandectől nem messze került elő a töredék. A kis méretű szárnyasoltár többi része ismeretlen, a tulajdonosok semmit sem tudtak a töredék provenienciájáról.⁵⁹ Moszczenicza neve szerepel a Kinga által 1280-ban az ószandeci kolostor ellátására adományozott huszonnyolc falu közt, többek közt a szepességi Podolin mellett. Az ószandeci kolostor a hat, lengyel területen működő középkori kolostor között a legjelentősebb bevételi forrásokkal rendelkezett, szoros összefüggésben az alapító királyi származásával.⁶⁰ Tehát a szárnykép a Mateóci Mester műhelyében készült; Ószandecen vagy közelében, a klarisszákhöz kötődő egyik templom kis méretű mellékoltára lehetett. A Mateóci Mester művei közt kiemelten előfordultak a ferences szentek ábrázolásai, így Assisi Szent Ferenc, Padovai Szent Antal, Sienai Szent Bernardin – és a moszczenicai töredék alapján mondhatjuk –, Assisi Szent Klára képmásai. Sienai Szent Bernardin kultuszát tanítványa, Kapisztrán János (1386–1456) Közép-Európában 1453-ban kezdte terjeszteni.

56 Nidzica PL.

57 Korzenna PL., vö. Török 1980, 58–59.; Gadomski 1981, 112–112., 22–23. kép, VII. tábla.

58 Török 1980, 58.; Novalińska 2019, 65.; legutóbb: A krakkói Mária-templom ereklyetartós függőképét a Mateóci Mester oeuvre-jéhez illesztették a megegyező méretek (figurasablon), illetve a mester által használt festékanyagok alapján, vö. Zajac et al. 2023, 6–9. kép; vö. e tanulmányban a 8–9. képpel.

59 Moszczenicza PL. Dr. Edyta Ross-Pazdyk szíves írásbeli közlése.

60 Przybyłowicz 2010, 42–43.; Podolinhoz (Podolinec SK): Szakács 2023, II. 125–126.

Ábrázolásai rekordidő alatt elterjedtek Krakkóban és a Szepességben is, amihez a Mateóci Mester tevékenysége is hozzájárult a képek tanúsága szerint. Ezen előzmények alapján nem elképzelhetetlen, hogy a 15. század közepén az ószandeci klarissza kolostor is rendelkezett egy olyan retabulummal, amelyen Assisi Klára mellett a boldog emlékű Kunigundát is megjelenítették a ferences és klarissza szentek körében.

Kinga középkori ábrázolásai az ószandeci klarissza kolostorban

A legkorábbi, biztosan Kingát ábrázoló képi megjelenítés az ószandeci kolostorban 1470 körülről maradt fenn. A Szent Kinga-kápolnában ezüstkoporsóban őrzött ereklyéi felett látható az alapító szembenézetre komponált szobra. (17. kép) Ez annak ellenére kijelenthető, hogy attribútumai jórészt későbbiek, illetve megújítottak. Bal kezében a kormánypálca a 17. század második feléből származik, feltehetően az alapítónak a boldoggá avatás idején készült kultuszképeinek hatására került a kezébe. Jobb kezében a szandeci templom modelljét tartja, amely feltehetően részben későbbi átalakítás nyomait viseli magán. Kinga tiszteletének változó megnyilvánulásai folytán tehát a középkori szobrot többször átalakították, majd a boldoggá avatás után a barokk főoltárba helyezték. A szobor a fején, az archív felvételek tanúsága szerint, (későbbi) koronát viselt. A legutóbbi restaurálásakor, 2000 előtt fejére fejedelmi kalapot (ún. *Herzogshut*) rekonstruáltak, amely a krakkói–szandomíri fejedelemasszony rangjelzője. 1967-ig öltöztették a kegyszobrot, emiatt néhány részletét átfaragták.⁶¹ Textilből készült (többféle) palástjának aranyozott hímzése a boldoggá avatás idején készült festményekre követte. Az állkendő is átfaragott részlet volt, ezt is rekonstruálták a legutóbbi restauráláskor. A szobor mellett a fülkében egy sötömb is megjelenik. Ez a 17. századtól attribútuma Kingának, utalván a Magyar Királyság, majd Kis-Lengyelország területén megtörtént csodára, miszerint a máramarosi sóaknába bedobta a gyűrűjét, amely a kibányászott sötömbből

61 19. század végi és 20. századi archív fényképfelvételeket az öltöztethető Kinga-szoborról lásd Stefaniak 2012, 40–41., 82.

Wieliczában került elő.⁶² A szobor minden bizonnyal egy késő gótikus retabulum oltárszekrényébe készült.⁶³ Ezt bizonyítja, hogy eredetileg a 156 centiméteres hársfa szobor nem szabadon álló kultuszszobor volt, hanem szokásosan – a faanyag hasadását elkerülendő – hátulról kivájták, a szobor hátoldala a középkori oltárszekrény hátfalával érintkezett, a barokk oltárfülke hátfalához is illeszkedik a szobor. Nincs kizárva, hogy az 1470 körül készült oltár *predellájá*-ban Kunigunda ereklyéje is helyet kapott, ahogyan ma is látható a szobor alatt. A szárnyasoltárból egyedül Kinga szobra maradt fenn, a középkori szekrény, az oromzati rész elpusztult. A szobron Kinga a klarisszák habitusában látható, derekán a kordával, amely a szerzetesek hármass fogadalmára emlékeztet. Emellett a szobron minden – a festett inkarnátot, a fehér vállkendőt és a posztamens zöldjét leszámítva – fényaranyozott, az égi dicsőségnek megfelelően. Kinga lábai alatt, ahol a habitus szinte párhuzamos redői megtörnek, egy nagy méretű, megfordított korona van, ezen áll, ami azt jelképezte, hogy a világi hatalom helyett a szolgálat erőnyeit gyakorolta.

Maga a Szent Kinga-kápolna a klauzúra része, ugyanakkor a Szentháromság-templomból felé részben nyitott a rálátás a 17–18. századi kovácsoltvas rácson keresztül.⁶⁴ Jan Długosz beszámolója szerint ez a templom melletti déli kápolna, ahová Kinga temetkezett, jó állapotban maradt a 15. századra.⁶⁵ A kápolnát Jerzy Radziwiłł krakkói püspök egyházmegyei látogatását követően 1596–1599 után átalakították. Kinga ereklyéit egy ezüstkoporsóba helyezték tumbájából 1603-ban, majd az oltármenzára helyezték, ahol Kinga szobra állt. Az 1684-es kanonizációs eljárás leírása szerint a szarkofág mellett Kinga kézalakú ereklyetartóját és koponyaereklye-tartóját is kihelyezték.⁶⁶ A boldoggá avatási eljárás 1629-es első szakasza után 1684-ben az írott források megvizsgálása és a tanúk

62 Kat. Wawel 1000–2000, 2. köt. *Saint Cunigundis*, Kornecki, Marian: cat. II/75., 120–121., 3. köt., 495. kép; Horzela 2012, 183–184., 427. jegyzet, 429. jegyzet; Swoboda 2016, 201–203.; Stefaniak 2012, 132–133. Kinga középkor utáni ikonográfiájához lásd Szilárdfy 2005, 187–189.; Stefaniak 2012, 132–143., 146–153., 162–166.; Rusina–Zervan 2016, 139–148.; Magyar 2022, 147–162.

63 Swoboda 2016, 200., 31. jegyzet.

64 Balus–Popp 2020, 773–775.

65 Przybyłowicz 2010, 48., 47. jegyzet.

66 Salaterski 1994, 190., 194.; Swoboda 2016, 201–202.

meghallgatása mellett a kialakult tisztelethez kapcsolódó tárgyi emlékeket szakértőként felkért krakkói festők – „in arte lignorum sculptoria, lapidum sectatoria sive muratoria tum et pictoreo”⁶⁷ – alaposan megvizsgálták. Így a boldoggá avatás körül készült, Kingát ábrázoló képi megjelenítések bizonyosan a középkori ábrázolásokból is merítettek.

Kingának elveszett, a sírkápolna faszobrával lényegében egykorú ábrázolása egykor Jan Długosz *Vita Beatae Cunigundis* című művének 1474-ben miniált vagy tollrajzként kivitelezett *frontispiciuma* volt. Sajnos eltávolították a kódexből, ám egy – az eredetit részleteiben követő, 1684 és 1687 között készült – rajzon meglehetősen hű másolatban fennmaradt.⁶⁸ (18. kép) A dedikációs képen a térdeplő történetíró és vele szemben Siennói Jakab, krakkói püspök ajánlja a Mennyei Királynőjének a művet. Mindkettőjük mögött oltalmazóként áll, kezével hátulról megéri a térdeplők vállát a kétszer ábrázolt és felirattal is ellátott „Be[at]a Cunegundis” díszes csattal összefogott palástban, fején fátyollal, koronával, körülötte sugárkoszorúval. Tehát Kinga duplázott megjelenítésén lábánál szerepel az Árpádok hétszer vágott címere szintén kétszer. Eszerint mindkét donátor számára kiemelten fontosnak bizonyult Kinga tisztelete és remélt boldoggá avatása.

Kunigunda reprezentatív, wawelbeli középkori ábrázolása szintén elpusztult. A krakkói waweli székesegyházban a Mindenszentek oltáránál felállított nagy méretű hársfából faragott Megfeszített-szobor (a 14. század végéről) a legenda szerint Anjou Hedvig (1377–1399) imája közben megszólalt. A 15. század második felében átalakították ezt a korai, 14. századi oltárfelépítményt, ám az ehhez a középrészhez illesztett szárnyak a későbbiekben sajnos elenyésztek. Andrzej krakkói püspök 1670-ben készült részletes *canonica visitatió*jában azonban a két szárny belső oldalán ábrázolt jeleneteket a feliratokkal együtt részletesen leírták.⁶⁹ (19. kép) Eszerint a bal szárny alsó ábrázolásán a feszület

67 Idézi: Walczak 2014, 755.

68 Az 1474-ben készült dedikációs kép másolata, mérete: 17 × 27,5 cm; lásd Kraków, Archywm Klaryszek, *Processus novus particularis*, s. 294., ltsz. 36B, vö. Walczak 2014, 756., 763., il. 1.

69 1670-ben Andrzej Trzebicki püspök vizitációja (Kraków, Archiwum Kapituły Metropolitalnej, sygn. A. V. t. 53s. 92–95.), Kingát ábrázoló jelenethez: „Secunda imago inferior sanctae Cunegundis, similiter inhabitu partim ducali partim regulari, ante quam imago Crucifixi

előtt imádkozó „*B. Cunegundis*” volt látható, ahogyan a másik három képtáblán is női szentek fohászkodnak az oltármenzán látható kereszt előtt. Kinga felett Sziléziai Hedvig, „*S. Hedvigis*” imádkozik a feszület előtt, azaz Krisztussal beszélget, a jobb szárnyon lent Anjou Hedvig, „*B. Hedvigis*”, fent Svédországi Szent Brigitta, „*S. Birgitta*”. A Kingát ábrázoló táblakép írásszalagján Krisztus válasza: „*Magno animo esto*” volt olvasható. A retabulum 1480 és 1520 között keletkezhetett. A szárnyakon a három női szentet a dinasztikus rokonság is összefűzi, illetve mindannyiukat a Megváltó szenvedéseiben való mély kontempláció, önfeláldozás jellemzi.⁷⁰

Nyilvánvalóan Długosz a kanonizációs eljárás előkészítéseként kezdte el összeállítani a fentebb már több szempontból tárgyalt életrajzot és az újabb csodák jegyzékét; ez lendületet adott Kingának a 15. század utolsó negyedében keletkezett ábrázolásaihoz, kultuszához kapcsolódó megrendelésekhez. A Tarnówi Egyházmegyei Múzeum őriz egy 1470 és 1490 körül készült kisméretű triptichont.⁷¹ (20. kép) A lengyel szakirodalom szerint az ószandeci kolostorból származik. Eredetileg a méltán ismert *Levétel a keresztről* középkép (1470) nem tartozott a két, két oldalán festett oltárszárnyhoz (1490 körül). A középkép mérete kisebb, alul kiegészítették egy deszkával, amikor új keretezést kapott, amely követni próbálta a két oltárszárny ünnepi oldalának vésett, mélyített indás, akantuszos keretezését. A későbbiekben állították össze ezt az új együttest, erre utal a középkép „új”, a késő középkor után készült, „historizáló” (talán 17–18. századi) kerete, illetve a szárnyképek eredeti keretének mélyített részét ezzel egyidőben festhették át vörösre. Ezt leszámítva a retabulumot lényegében nem újítták meg, a szárnyakat nem restaurálták. Az oltárszárnyak ünnepi oldalán a hosszú, keskeny képmező háttérét a vastag alapozásba gravírozott, modellált, fényaranyozott szőlőindás motívum alkotja,

et inscriptio talis: »Magno animo esto«, et alia inscriptio: »Beata Cunegundis Cracoviensis Sandomiriensis Ducissa Anno 1292. Vigesima quarta Julii.«” Vö. Sachetnik 1988, 361–362., fig. 1. A leírás alapján készült képi rekonstrukció: Czyżewski 2019, 5. kép.

70 Sachetnik 1988, 357–358.; Czyżewski 2019.

71 Az oltárszárnyak mérete egyenként: 127 × 42,5 cm, Ltsz. 167, vö. az oltárszárnyakhoz: Gadowski 1988, 63., 194–196. kép, 397–398. kép, XI. tábla; Labuda–Secomska 2006, 2. köt., Rączkowski, Witold: 256.; a (későbbi) középképhez: Labuda–Secomska 2006, 2. köt., 255.

amely igazán virtuóz kialakítású. A bal szárnyon Kunigunda, míg a jobb szárnyon Klára látható. (21., 23–24. kép) Mindketten a klarisszák szürkés és barnás árnyalatú habitusát viselik, fehér felett fekete fátyollal. Fejük körül gravírozott, körzővel megszerkesztett nimbusz, benne latin feliratokkal az egyértelműség kedvéért. Mindkét klarisszát szentként nevezték meg: „[S]anctA + Kunegu[n]da”, „Sancta + ClAra + ora + pro + no[bis]”. Kinga jobb kézfejét maga előtt tartja az egészen kemény redőkben megtörő, pasztózusan, széles ecsetvonásokkal, lendületesen megfestett palástja előtt. Bal kezében apátnői botot (*baculus pastoralis*) tart. A történeti források szerint belépett a klarissza rendbe, ám nem lett apátnő, itt mégis így ábrázolták a kolostor legfőbb jótevőjét, feltehetően a fentebb már említett sajátos helyzete okán.⁷² A pásztorbot szára festett, ám a felső végződése, csigája mélyen vésett, igényesen kialakított, hangsúlyos részlet a háttérben, ahogyan a festett felület a szárnyak mindkét oldalán egy gyakorlott kezű, kifejezetten kvalitásos művet alkotó mester kézjegyét mutatja jellegzetes arctípusaival és a rá jellemző részletekkel. A két női szent a dús, virágos mezőn áll. Az aranyozott háttér egymásba fonódó, burjánzó szőlőindái, a kacsok és fürtök megidéznek a *Vita Kyngae* kezdő sorait. Így a hagiográfiai toposzon túl mégis a képi mondanivaló mélységét érintik:

„A mennyek országa hasonlít a házigazdához, aki kora reggel kiment, hogy munkásokat fogadjon szőlőjébe (Mt 20,1), a Seregek Ura szőlőjének pedig a küzdő egyházat tekintjük, ahol egy másik gazda, az örök világosság Istene örökkévalóságának hegyei között már kezdettől fogva dugványozott, és ültetvénye felvirágoztatására az emberiség mindkét neméből munkásokat hívott meg. Ezek különböző korokban egyazon hittel és igyekezettel dolgoztak szőlőjében, s a maguk idejében meghozták a gyümölcsöt (Zsolt 1,3) számára.”

Képi toposzként a szőlőinda-motívum az aranyozott, tremollált, gravírozott háttérben előfordul a Kis-Lengyelországban és gyakorta a Szepesség egykorú

72 Egyes történeti feldolgozások szerint 1284-től Kinga az ószandeci klarisszák apátnője volt, vö. Balanyi 2022 (1941). Lásd Magyar 2022, 53.; Csukovits 2012, 34.; Kat. Nowy Sącz 2013. 22.

retabulumain. Klára jobb kezében (a mára kissé megkopott) késő gótikus monstranciát tartja, középen a fekete sugarakkal kiemelt, fehér szentostyával. A szentségtartó körvonalait az alapba bekarcolták (nem mélyítették le, mint a háttér szőlőmotívumánál), a formát fekete ecsetvonásokkal kontúrozták és modellálták az arany háttéren (németül *Schwarzlottomalerei*). Itt az ünnepi oldalon aranyozott mérműves faragvány „koronázza” Klárát és Kingát, akiket a későbbi századok folyamán is gyakorta ábrázoltak együtt mint az ószandeci kolostor és a klarissza rend alapítóit. Már a *Vita Kyngae*-ben is látható lelki kapcsolódásuk és Klára mennyei pártfogása. Így például egy szabaduláscsodánál, amikor 1282–1283-ban Pál krakkói püspököt fogságba ejtette Fekete Leszek krakkói–szandomíri fejedelem. A felsorolt csodák közt szerepel, amint „[n]yomorúságos helyzetében megjelent neki [ti. a püspöknek] Szent Klára, és széttörve bilincseit szabadon bocsátotta, mondván: »Tudd meg, Szent Kinga érdemei szabadítottak meg!«” A legenda szerint Pál püspök a szabadulását követően felkereste Kingát, és megköszönte segítségét.⁷³ Kinga és Klára az oltár-felépítményen a középrész felé fordulnak. A két szárny együttes mérete alapján meghatározható a retabulum eredeti szekrényének mérete, hiszen a becsukott mozgatható szárnyak együttes mérete a középrész méretének felel meg (ca. 127 × 85 cm). Az ószandeci temetőbe, a Szent Rókus-kápolnába másodlagosan került egy 1490 körül készült festett oltárszekrény (már üres szekrényfülkével). Ezt mérete és festményeinek stílusa alapján a két oltárszárny középrészeként határozták meg. Továbbá az 1682-ben, a boldoggá avatás kapcsán összeállított leírás szerint az ószandeci Szent Kinga-kápolnában „ősidők óta” áll egy oltár, középen a Boldogságos Szűz Mária képével, két oldalról Szent Kinga és Szent Klára képével.⁷⁴ A középrész fényaranyozott fülkéjében egykor Mária szobra állt a Gyermekkel, ezt a mélyen gravírozott és a Regina coeli antifóna kezdősoraival ellátott nimbusza igazolja: „*Regina + celi + letare + alleluia + quia + que[m]*”, illetve az elveszett szobor mögötti kihagyott aranyozás.⁷⁵ A rézsűsen

73 Szent Kinga krakkói hercegnő élete és csodái. 29. Csoda. Lásd Veszprémy 2001, 146.

74 Swoboda 2016, 199., 25. jegyzet.

75 Kétséges, hogy az Ószandecen őrzött 90 centiméter magas Madonna-szobor ehhez az oltárhoz tartozott-e, vö. Kat. Nowy Sącz 2013, Florek, Anna, Kat. IV/ 1., 50.

kialakított fülkében balra Assisi Szent Ferenc álló alakja látható kezében a kereszttel és könyvvel, míg jobbra Evangélista Szent János kezében a kelyhet tartja.⁷⁶ A két, eredetileg tehát hozzá tartozó oltárszárny belső oldalán a két klarissza szent jelenik meg, míg a külső oldalán a bal szárnyon Toulouse-i Szent Lajos, a jobb szárnyon Sienai Szent Bernardin áll, fehérrel kevert cink-sárga háttér előtt (a külső, hétköznapi oldalnak az aranyozás helyett kialakított egyszerűbb változata). Toulouse-i Szent Lajos püspök (1274–1297) pontosan a Kingát ábrázoló szárny hátoldalán kapott helyet, feltehetően a dinasztikus kötelék folytán (Árpádok és Anjouk), hiszen ő Kinga testvérének, V. Istvánnak az unokája. Lábai elé a fűben, a pásztorbotnál lilomos koronát festett a mester, amely a ferences szent lemondását jelzi a királyi trónról. (30. kép)

Eddig elkerülte a lengyel és a magyar kutatás figyelmét, hogy a Tarnówi Egyházmegyei Múzeum két szárnya és a hozzá illeszkedő töredékes oltárszekrény – eredetileg tehát az ószandeci Kinga-kápolnának a kis méretű Szűz Mária-oltára – egy jelentős, elsősorban a Szepességben fennmaradt oltárai alapján számontartott, szepességi festőnek és műhelyének az alkotása. Szepeshelyen a Szent Márton-prépostsági templomban, a régió egyházi központjában áll a *Királyok imádása* retabulum. Magát az oltárt már 1478-ban említették, felépítménye 1480 körül készült. A 19. század végén, Császká György püspöksége idején megújították, sőt már 1639-ben is átfestették.⁷⁷ Annak ellenére, hogy a szárnyasoltárt a későbbi átfestésektől csupán részben tisztították meg, a feltárt részek alapján megállapítható, hogy festményeit ugyanaz a szepességi mester alkotta, mint az ószandeci Mária-oltárt. Oltárkészítési és stíluskritikai szempontokat tekintve a budapesti Szépművészeti Múzeumban – Magyar Nemzeti Galériában őrzött két, *két oldalán festett oltárszárnyat* szintén érvényes ez az

76 A szárnyas retabulum középrészének mérete: 125,7 × 86,5 cm × 23,5 cm, vö. Gadomski 1988, 63., 196. kép, 398. kép; Labuda–Secomska 2006, 2., Rączkowski, Witold: 257. A bal szárnyon attribútumként ábrázolt szentségtartó, illetve mellette a középszekrény jobb oldali rézsűjén szintén attribútumként megjelenített kehely János kezében az ikonográfiai program mély, eucharisztikus vonatkozásait hangsúlyozta.

77 Császká György szepesi püspök (1874–1891) címere a Királyok imádása-oltár párkányzatán látható, vö. Radocsay 1955, 123., 438.; Radocsay 1967, 214–215.; Kerny 2000, 34–35., 21–22. jegyzet. Méry Gábor fotóművész fényképfelvételei az oltárról, vö. Jankovics–Méry 2010, 40–59.

attribúció.⁷⁸ Az e két utóbbi oltárszárnyhoz tartozó középrész sajnos elkallódott; nem tudni, hogy csupán festett középrész, szobrokat tartalmazó szekrény vagy e kettő kombinációja alkotta-e az oltár középső részét. Az ünnepi oldalon, a bal szárnyon fent az *Angyali üdvözlés*, lent *Krisztus születése*, a jobb szárnyon fent a *Királyok imádása*, lent a *Bemutató a templomban* látható. A külső oldalon baloldalt Szent Jeromos egyházatya és jobboldalt Szent Ágoston egyházatya álló alakjai egymás felé fordulnak a csukott állapotnak megfelelően. (22., 25–26., 28., 31. kép) Kifejezetten e szépassági festőre jellemző, karakterisztikus (gyermek, női, férfi, fiatal és idős) fejtípusok, festéstechnikai megoldások figyelhetők meg e szárnyasoltárokon. (26–33. kép) A *Bemutató* jelentén a késő gótika stílusirányzata szerint megformált – azaz a mester jelenéhez igazodó –, az Újszövetséget jelképező, aranyozott ereklyetartó előtt áll a gyermek Jézus.⁷⁹ (22., 25. kép) A megtestesült Logosz, a jeruzsálemi templom oltárán valódi árnyékot vet; Krisztus emberi és isteni természetét is hangsúlyozták. Az ószandeci Mária-oltáron a Szent Klára-kép monstranciáján – az elsősorban az Istent dicsőítő – dús aranyozással és a festett részletekkel erőteljesen kiemelték a lényegét a hívek számára: a hófehér Oltáriszentséget. Ezzel megegyező festéstechnikai eljárással kiviteleztek a Bemutató-képen az aranyozott ereklyetartót. Előtte látható a Gyermek: az emberiség valódi kincse, amely minden aranykincsnél ékeesebb. (21–22. kép)

Ennek a szakirodalomban eddig szepeshelyi származásúként ismert két oltárszárnynak a lokalizációja, a provenienciája pontosítható. Divald Kornél 1903 nyarán kezdte szépassági topográfiai kutatását, így 1903 júliusában felkereste a

78 Két, két oldalán festett oltárszárny a Szépasságban, 1480–1490 körül, Budapest, Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, ltsz. 55.917.1–6., vö. Varju 1929, 28.; Csánky 1937, 58–63.; Radocsay 1955, 125., 441.; Radocsay 1963, 23–24., 46–47., 26–27. kép; Török 1984, Nr. 59. 1937-ben Csánky Dénes (1885–1972) múzeumigazgató mint gyakorló festő e Szepeshelyi Mester egyik jellegzetességét találóan fogalmazta meg: „Ecsetje alól – allà prima olajos technikában – hangos elevenséggel fakadnak fel és áradnak felénk bíbor, sárga, kék, és fehér színei határozott tagolási foltokban [...]”, vö. Csánky 1937, 63.

79 Az aranyozott, gótikus ereklyetartó szekrény felett a falon román kori ikerablak látható. E szerint az elsőként a németalföldi festészetben megjelent, majd Európa-szerte elterjedt szimbolika szerint a régi szövetséget a korábbi, a festő idejében már régiesnek tartott stílus szerint ábrázolták, amely egyben utalás a törvénytáblákra is.

felkai (ma Poprádfelka) Evangélista Szent János-templomot is. Ekkor több felvétel készült, többek közt lefényképezte a templomhajót. A háromszakaszos templomhajót a szentélyből fényképezte, ezen a felvételen a hajó északi falára is rálátni. A falon középkori táblaképek függenek, ezek közül három tábla látható részben takarásban.⁸⁰ Divald Kornél Felkához írt topográfiai leírása további információkat tartalmaz. „5. Két szárnykép, négy darabra fűrészelve. Mellső oldalán négy jelenet Mária életéből, hátsó oldalán két szétfűrészelt szent, XVI. század.”⁸¹ A diadalív bal oldalán álló Fájdalmas Szűzanya-oltár (1730–1750) enyhe takarásában, az északi falon profilált keretben látható táblán az *Angyali üdvözlés* jelenete bontakozik ki. A szentélyben függő mécses által nagyrészt eltakart táblarészlet feltehetően a *Királyok imádása*, a karzathoz közel eső tábla a *Bemutató a templomban* jelenet. A használaton kívüli, szétbontott oltárok egyes részeit a templomban a hajó- vagy a szentélyfalra függesztették a későbbiekben, például a jánosréti főoltár esetében is ez történt. Divald leírása szerint a négy tábla hátoldalán „két, szétfűrészelt szent” látható. Így a hátoldalakon az egy-egy félbevágott szent alakját a fal takarta. A felkai templom mai oltárai az 1700-as évek elején kezdődő felújítás során készültek.⁸² Feltehetően ekkor bontották szét a középkori oltárait. Még itt horizontálisan kettévágták a két mozgószárnyat, „másodlagosan” felhasználták: a falra akasztották önálló képként. Majd a későbbiekben múzeumi bemutatás céljából a szétfűrészelt táblák előoldalát a hátoldaltól is leválasztották, hogy végül a külső oldal összetartozó szentjeit összeilleszthessék.

Erről az állapotról már Varju Elemér Vezetője is tanúskodik (1929), a Nemzeti Múzeum történeti kiállításán: „A szekrények felett két oltárszárny szétfűrészelt darabjai. Szepességi festő munkái 1520 körül. A hozzájuk tartozó külső képek, Szent Jeromos és Szent Ágoston majdnem életnagyságú alakjával az ablakokkal szemben levő falon kaptak helyet.”⁸³ Így lett az 1903-ban még négy

80 Felka, ma Poprádfelka, Poprad–Veľká SK. Divald 1900–1919, 1999, Cs. Plank Ibolya: 79., 64. jegyzet, 86. jegyzet, fotójegyzék: No. 359–361.; Divald 1900–1919, 1999, 317 (kép); No. 359 (489).

81 Divald 1900–1919, 1999, 316.

82 Szakács 2023, II. 30–33.; Podolinská–Podolinský 2007–2025.

83 Vö. Varju 1929, 28.

darabra fűrészelt két oltárszárnyként regisztrált tábla hat kép. Erről írt Fenyő Iván és Genthon István 1931-ben a Magyar Nemzeti Múzeum szárnyasoltáiról megjelent tanulmányában. Szepességről származó különálló táblaként szerepeltek, ez látható az archív felvételeken (táblák keretei). Ekkor már tehát nemcsak négy, „a Szepességből, közelebből ismeretlen helyről” származó, hanem „hat szepesi képként” leírt táblaképet ismertettek. „A hat képet izolálták, elfűrészelték egymástól, de összetartozásuk nem ment feledésbe.”⁸⁴

1936-ban a hat féltáblát átvette az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Csánky Dénes 1937-ben megjelent tanulmánya szerint a táblák „gyaníthatólag a székesegyházból” származnak.⁸⁵ E származtatást Radocsay Dénes is átvette, 1955-ben megjelent Corpusában még szétfűrészeltként tárgyalja a két oltárszárnyat.⁸⁶ A Szépművészeti Múzeumban az előoldalakat a hátoldalal egyesítették, feltehetően az 1950-es évek második felében vagy az 1960-as évek elején összeillesztették a hat féltáblát az eredeti szerkezet szerint két oltárszárnyra. Ennek nyoma a keret keskeny oldalain látható, illetve a külső oldalon a két álló szent ábrázolásán és keretén a vízszintes összeillesztés retusainál.⁸⁷ Divald Kornél topográfiai leírása és fotója alapján (1903) tehát megállapítható, hogy a két mozgószárny ünnepi oldalának képei a felkai templomhajó északi falán függtek még a 20. század elején. Majd a következő két évtized során múzeumba kerültek a táblák. A két oltárszárny feltehetően a felkai Evangelista Szent János-templom egyik közepméretű mellékoltárának két mozgószárnya.

E szepességi műhelyben készült még a felsőerdőfalvi Szent Péter és Pál-templom részben szintén erőteljesen kiegészített Szentháromság-oltára (1480–1490), amely Császkai György ajándékaként 1896-ban került a budavári Mátyás-templomba.⁸⁸

84 Fenyő–Genthon 1931, 460., kép a 457. oldalon.

85 Csánky 1937, 58–63., 115., kép az 59–60. oldalon.

86 Radocsay 1955, 441.

87 Hajdani szepeshelyi oltárként említi továbbra is Radocsay 1963, 46–47., Nr. 26–27.

88 Stará Lesná SK. Budapest, Vári Nagyboldogasszony Plébánia, Egyházművészeti Gyűjtemény, Szentháromság-kápolna, ltsz. 2013.18.1., vö. Csánky 1937, 63–64.; Radocsay 1955, 126., 303–304.; Sarkadi Nagy 2015, Kat. 7.107. 492–494.

Összegzés

A középkor évszázadaiban többször is megakadt kanonizációs eljárással magyarázható, hogy Kinga korai ábrázolásai csupán elvétve feltalálhatók. Emlékeit nagyrészt a kultuszát ápoló ószandeci klarissza kolostorban őrizték. A formálódó Kinga-ikonográfia nyomait a fennmaradt és a részben későbbi másolatból vagy leírásból ismert, rekonstruált ábrázolások alapján tekinthettük át részben a klarissza rend alapítójának, Szent Klárának képi megjelenítésével együtt; a remélt boldoggá avatás egy-egy késő középkori képi „állomását” fedezhettük fel bennük. Kunigunda középkori narratív ábrázolásai nem maradtak fenn. Ám legendájának írott forrásai és a dinasztikus szentkultusz női szentjeinek ábrázolásai alapján halovány fogalmat alkothatunk Kinga rendkívül gazdag vallásgyakorlatáról, ahogyan a szentség elérésének útját kereste minden cselekedetében szent életű, boldog emlékü testvéreihez és rokonaihoz hasonlóan. A fent tárgyalt szárnyasoltárok stiláris és műhelykapcsolatai megvilágítják a Szepesség és Kis-Lengyelország mint egymás mellett fekvő területek összefonódó, szoros művészeti szálait, amelyek az egyházi, kereskedelmi és gazdasági kapcsolatokra épültek. Kinga és a klarisszák ezen ábrázolásait az igen kvalitásos műveket kivitelező oltárkészítő műhelyek alkották: a Mateóci Mester (az 1450-es években) és a szepeshelyi Szent Márton-prépostsághoz, a Szepességhez köthető kitűnő festő (a 15. vége felé) irányításával. Ez utóbbi műhelynek jelentős alkotása tehát az a két, kétoldalán festett oltárszárny (Magyar Nemzeti Galéria – Szépművészeti Múzeum), amelyeknek provenienciája megállapítható Divald Kornél fényképfelvétele és leírása alapján; amelyek egykor a a felkai Evangélista Szent János-templom egyik mellékoltárához tartozhattak.

Felhasznált irodalom

- Alberzoni 2007. Alberzoni, Maria Pia: Elisabeth von Thüringen, Klara von Assisi und Agnes von Böhmen. Das franziskanische Modell der Nachfolge Christi diesseits und jeneneseits der Alpen. In Blume, Dieter – Werner, Matthias (Hrsg.): *Elisabeth von Thüringen – eine europäische Heilige*. Aufsätze, Bd. 2., Imhof Verlag, Petersberg, 2007. 47–55.
- Andergassen 1999. Andergassen, Leo: Zur Ikonographie der Hl. Klara. In Andergassen, Leo (Hrsg.): *Icones Clarae*. Ausstellungskatalog. Diözesanmuseum, Brixen, 1999. 93–102.
- Balanyi 2022. Balanyi György: Szent Kinga történelmi alakja. In Magyar Zoltán: *Árpád-házi Szent Kinga. Történelem, kultusz, kultúrtörténet*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2022. 26–57.
- Bałus–Popp 2020. Bałus, Wojciech – Popp, Dietmar (Hrsg.): *Dehio-Handbuch der Kunstdenkmäler in Polen. Kleinpolen*. Bd. 2. Deutscher Kunstverlag, Berlin, München. 2020.
- Bert 2013. Bert, Roest: *Order and Disorder: The Poor Clares between Foundation and Reform*. Brill, Leiden, 2013. (The Medieval Franciscans 8.)
- Boross 2001. Boross Klára (ford.): Szent Kinga csodái. In Klaniczay Gábor – Madas Edit (szerk.): *Legendák és csodák (13–16. század)*. *Szentek a magyar középkorból* 2. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 169–180.
- Burgemeister–Grundmann 1933. Burgemeister, Ludwig – Grundmann, Günther: *Die Kunstdenkmäler der Stadt Breslau*. Bd. 2., Korn, Breslau, 1933.
- Cincialová 2013. Cincialová, Marta Lucie: Prvky ženské spirituality v listech svaté Kláry svaté Anežce České. In Šmied, Miroslav – Záruba, František (ed.): *Svatá Anežka Česká a velké ženy její*. Praha, 2013. 125–134.
- Czyżewski 2019. Czyżewski, J. Krysztóf: Konstancja Austriaczka w kręgu świętych niewiast i władczyń: o pewnej królewskiej fundacji w katedrze krakowskiej. *Kronika Zamkowa: biulteryń informacyjny Zamku Królewskiego W Warszawie*, 6. (2019), 7–45.

- Csánky 1937. Csánky Dénes: Szepeshelyi táblaképfestészet a XV–XVI. században (Szepesi festő két táblája a Boroszlói Szépművészeti Múzeumban). *Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei*, 8. (1937), 7–100.
- Csukovits 2012. Csukovits Enikő: *Az Anjouk Magyarországon. I. rész. I. Károly és uralkodása (1301–1342)*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2012.
- Deák 2001. Deák Viktória Hedvig OP (ford.): Garinus de Giaco: Szent Margit élete. In Klaniczay Gábor – Madas Edit (szerk.): *Legendák és csodák (13–16. század)*. *Szentek a magyar középkorból* 2. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 187–294.
- Deák–Leonas 2025. Deák Viktória Hedvig OP – Leonas Alex (szerk.): *Szent Margit emlékezete*. Konferenciakötet. Advocata Nostra, Budakeszi, 2025.
- Divald 1900–1919, 1999. Bardoly István – Cs. Plank Ibolya (szerk.): *A „szentek fuvarosa”. Divald Kornél Felső-magyarországi topográfiája és fényképei 1900–1919*. Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Budapest, 1999. (Forráskiadványok 3.)
- Dobrzeńiecki et al. 1958. Dobrzeńiecki, Tadeusz: *Sztuka sakralna na Polsce. Malarstwo*. Ars Christiana, 1958.
- Fenyő–Genthon 1931. Fenyő Iván – Genthon István: A Magyar Nemzeti Múzeum szárnyasoltárképei. *Magyar Művészet*, 7. (1931), 1. sz. 440–460.
- Florek 2016. Florek, Anna: Kościół Świętej Trójcy i klasztor klarysek w Stary Sączu. *Almanach Sądecki*, 25 (2016), 1–2. sz. 30–49.
- F. Romhányi 2020. F. Romhányi Beatrix: A Magyar Királyság hiányzó szentjei. In Hende Fanni – Kisdi Klára – Korondi Ágnes (szerk.): *„Mestereknek gyengyének”: Ünnepi kötet Madas Edit hetvenedik születésnapjára*. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2020, 583–594.
- Gadomski 1975. Gadomski, Jerzy: Wstęp do badań nad małopolskim malarstwem tablicowym XV wieku (1420–1470). *Folia Historiae Artium*, 11. (1975), 37–81.
- Gadomski 1981. Gadomski, Jerzy: *Gotyckie malarstwo tablicowe w Małopolski 1420–1470*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, 1981.
- Gadomski 1988. Gadomski, Jerzy: *Gotyckie malarstwo tablicowe w Małopolski 1460–1500*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, 1988.

- Gecser 2007. Gecser, Ottó: Die ältesten der heiligen Elisabeth geweihten kirchlichen Einrichtungen im mittelalterlichen Ungarn. In Blume, Dieter – Werner, Matthias (Hrsg.): *Elisabeth von Thüringen – eine europäische Heilige*. Katalog, Bd. 1., Imhof Verlag, Petersberg, 2007. Kat. 149. 222–223.
- Gottschalk 1964. Gottschalk, Joseph: *St. Hedwig, Herzogin von Schlesien*. Böhlau Verlag, Köln–Graz, 1964.
- Gottschalk 1967. Gottschalk, Josef: Die älteste Bilderhandschrift mit den Quellen zum Leben der hl. Hedwig im Auftrage des Herzogs Ludwig I. Liegnitz und Brieg im Jahre 1353 vollendet. *Achener Kunstblätter*, 34. (1967), 61–161.
- Guth 2002. Guth, Klaus: *Kaiser Heinrich II. und Kaiserin Kunigunde. Das heilige Herrscherpaar. Leben, Legende, Kult und Kunst*. Imhof Verlag, Petersberg, 2002.
- Gyalókey 2018. Gyalókey Zoltán: Malarstwo tablicowe około połowy XV wieku na pograniczu Królestwa Polskiego i Węgierskiego. Stan i perspektywy badań. In Lameński, Lechosław et al. (eds.): *Sztuka pograniczy. Studia z historii sztuki*. Lublin, 2018. 159–177.
- Gyalókey 2022. Gyalókey, Zoltán: O tym, co nowe około roku 1450 w małopolskim malarstwie tablicowym. In Adamski, Jacob – Raczkowski, Juliusz (red.): *Novitas versus auctoritas w sztuce średniowiecznej. Studia dedykowane Profesorowi Piotrowi Skubiszewskiemu w dziewięćdziesiątą rocznicę urodzin*. Warszawa–Toruń, 2022. 157–180.
- Herzogenberg 1982. Herzogenberg von, Johanna: Agnes Böhmen, Elisabeth von Thüringen und Hedwig von Schlesien. Versuch eines Triptychons. In Kühnel, Harry (Hrsg.): *800 Jahre Franz von Assisi. Franziskanische Kunst und Kultur des Mittelalters*. Ausstellungskatalog, Krems, 1982. 150–156.
- Hidász–Várnai 1993. Hidász Ferenc OFM – Várnai Jakab OFM: *Szent Klára művei és életének forrásai*. Balanyi György fordításának felhasználásával, Agapé, Újvidék–Szeged–Csíksomlyó, 1993. (Ferences források 3.)
- Horzela 2012. Horzela, Dobrosława: *Późnagotycka rzeźba drewniana w Małopolsce około 1440–1477*. Towarzystwo Naukowe Societas Vistulan, Kraków, 2012.

- Ilkó 2019. Ilkó Krisztina: *Nyitra vidéki falképfestészet a középkorban*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2019.
- Jankovics–Méry 2010. Jankovics Marcell – Méry Gábor: *A szepeshelyi Szent Márton-székesegyház*. Méry Ratio, 2010.
- J. Horváth–Szabó 2001. J. Horváth Tamás – Szabó Irén (szerk.): *Magyarország virága. 13. századi források Árpád-házi Szent Erzsébet életéről*. Szent István Társulat, Budapest, 2001.
- Jurkowlanec 2007. Jurkowlanec, Grażyna: *Małopolskie obrazy relikwiarzowe w XV i XVI. wieku*. In Balus, Wojciech – Walanus, Wojciech (eds.): *Artifex doctus: studia ofiarowane profesorowi Jerzemu Gadomskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*. 2. Kraków, 2007. 127–134.
- Kat. Bern 2020. Diekjobst, Anna et al. (Hrsg.): *Nonnen. Starke Frauen im Mittelalter*. Ausstellungskatalog, Bern, Schweizerisches Landesmuseum, Hantje Cantz, Berlin, 2020.
- Kat. Brixen 1999. Andergassen, Leo (Hrsg.): *Icones Clarae*. Ausstellungskatalog. Diözesanmuseum, Brixen, 1999.
- Kat. Budapest 2023. Takács Ágoston (szerk.): *A sziget. Szent Margit és a Domonkosok*. Kiállítási katalógus. Budapest Történeti Múzeum, Budapest, 2023.
- Kat. Essen und Bonn 2005. Frings, Jutta (bearb.): *Krone und Schleier: Kunst aus mittelalterlichen Frauenklöstern*. Ruhrlandmuseum Essen und Bonn, Ausstellungshalle, Hirmer Verlag, München, 2005.
- Kat. Krems 1982. Kühnel, Harry (Hrsg.): *800 Jahre Franz von Assisi. Franziskanische Kunst und Kultur des Mittelalters*. Ausstellungskatalog, Krems, 1982.
- Kat. Nowy Sącz 2013. Ślusarek, Robert (red.): *Dziedzictwo kulturowe świętej Kingi: katalog wystawy zrealizowanej ze zbiorów klasztoru sióstr klarysek w Starym Sączu: czerwiec – sierpień 2013*, Muzeum Okręgowe, Nowy Sącz, 2013.
- Kat. Padernborn 2011. Stiegemann et al. (Hrsg.): *Franziskus – Licht aus Assisi*. Katalog zur Ausstellung im Erzbischöflichen Diözesenmuseum und im Franziskanerkloster Padernborn. Hirmer Verlag, München, 2011.
- Kat. Pannonhalma 2014. Bokody Péter (szerk.): *Kép és kereszténység. Vizuális médiumok a középkorban*. Pannonhalmi Főapátság, 2014.

- Kat. Tolmezzo 2005. Geretti, Alessio: *Mysterium. L'Eucaristia nei capolavori dell'arte europea*. Mostra di Tolmezzo, Skira, Milano, 2005.
- Kat. Wawel 1000–2000. Nowobilski, Józef Andrzej – Włodarek, Andrzej (eds.): *Wawel 1000–2000. Wystawa Jubileuszowa. I–III. (Tom. II. Catalogue. The Treasures of The Archdiocese of Cracow. Tom III. Ilustracje)* Kraków, 2000.
- Kat. Wien 2019. Haag, Sabine – Messling, Guido (Hrsg.): *Der Meister von Heiligenkreuz*. Ausstellungskatalog, Kunsthistorisches Museum, Wien, 2019.
- Kerny 2000. Kerny Terézia: A szepeshelyi szárnyasoltárokról. (Előzetes beszámoló). *Ars Hungarica* 28. (2000), 1. sz. 27–36.
- Kisdi 2001. Kisdi Klára (ford.): Szent Szalóme legendája. In Klaniczay Gábor – Madas Edit (szerk.): *Legendák és csodák (13–16. század). Szentek a magyar középkorból* 2. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 91–119.
- Kiss 2022. Kiss Etele: Udvari reprezentáció és kisugárzása az Árpád-kor hajnalán. In Ritoók Ágnes – Simonyi Erika (szerk.): *Árpádok országa. Tanulmányok és katalógus*, Magyar Nemzeti Múzeum – Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2022. 477–485.
- Klaniczay 2000. Klaniczay Gábor: *Az uralkodók szentsége a középkorban. Magyar dinasztikus szentkultuszok és európai modellek*. Balassi Kiadó, Budapest, 2000.
- Klaniczay 2007. Klaniczay Gábor: Elisabeth von Thüringen und Ungarn. Zur „Europäisierung“ des Elisabeth-Kultes. In Blume, Dieter – Werner, Matthias (Hrsg.): *Elisabeth von Thüringen – eine europäische Heilige*. Aufsätze, Bd. 2., Imhof Verlag, Petersberg, 2007. 167–176.
- Klaniczay 2013. Klaniczay Gábor: A nők szentsége a késő középkorban – Árpád-házi Szent Erzsébet mint modell. In Medgyesy S. Norbert – Ötvös István – Őze Sándor (szerk.). *Nyolcszáz esztendő a ferences rend. Tanulmányok a rend lelkiségéről, történeti hivatásáról és kulturális-művészeti szerepéről*. Írott Szó Alapítvány – Magyar Napló, Budapest, 2013. 927–947.
- Klaniczay–Klaniczay 1994. Klaniczay Tibor – Klaniczay Gábor: *Szent Margit legendái és stigmái*. Argumentum, Budapest, 1994.
- Klaniczay–Madas 2001. Klaniczay Gábor – Madas Edit (szerk.): *Legendák és csodák (13–16. század). Szentek a magyar középkorból* 2. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.

- Kovács 1998. Kovács Éva: Még egyszer a krakkói koronakeresztről. In *Species Modus Ordo*. Válogatott tanulmányok. A szöveget gondozta: Verő Mária és Takács Imre. Szent István Társulat, Budapest, 1998.
- Kovács 2022. Kovács Dóra (ford.): Długosz, Jan: Szent Kunigunda klarisz-sza szerzetesnő, lengyel hercegnő életrajza (részletek). In Magyar Zoltán: *Árpád-házi Szent Kinga. Történelem, kultusz, kultúrtörténet*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2022. 58–115.
- Kuthan 2013. Kuthan, Jiří: Svatá Anežka Česká a velké ženy její doby. In Šmied, Miroslav – Záruba, František (eds.): *Svatá Anežka Česká a velké ženy její doby*. Opera Facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Praagensis. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2013. 20–35. (Historia et historia artium 14.)
- Labuda–Secomska 2006. Labuda, Adam S. – Secomska, Krystyna (red.): *Malarstwo gotyckie w Polsce*. 1–3. Wydawnictwo DiG, Warszawa, 2006.
- LCI 1968–1974. Kirschbaum, Engelbert (Gegr.): *Lexikon der christlichen Ikonographie*. Bd. 1–8. Herder, Freiburg in Breisgau, 1968–1976.
- Machilek 1998. Machilek, Franz: Elisabeth von Thüringen, Hedwig von Schlesien und der Dießen Andechser Himmel. In Hennig, Lothar (Hrsg.): *Die Andechs-Meranier in Franken. Europäisches Fürstentum im Hochmittelalter*. Verlag Philipp von Zabern, Darmstadt, 1998. 93–102.
- Magyar 2022. Magyar Zoltán: *Árpád-házi Szent Kinga. Történelem, kultusz, kultúrtörténet*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2022.
- Meier 2010. Meier, Esther: *Handbuch der Heiligen*. BWG, Darmstadt, 2010.
- Niezgoda 2003. Niezgoda, Cecylian: *Szent Kinga. Életrajz*. Agapé, Szeged. 2003.
- Novalińska, 2019. Novalińska, Małgorzata: *On the Art of Copying. Studies Inspired by Research on the Repeatability of Cracovian Hodegetria 1400–1550*. Wydawnictwo Akademii Sztuk Pięknych, Krakow, 2019.
- N. Tóth 2023a. N. Tóth Ágnes: A királyné fátyla. Gizella királyné a Szent István- és a Szent Imre-legenda narratív ábrázolásain. In *Regina Gisela. Boldog Gizella nyomában. Tanulmányok első királynénk tiszteletére*. Kortárs Női Reflexiók Fóruma, Budapest, 2023. 145–157.
- N. Tóth 2023b. N. Tóth Ágnes: *Rokonságban szentség és szentségben rokonság – Hozzászólások Árpád-házi Szent Erzsébet nagynénjének, Sziléziai Szent*

- Hedvignek közép-európai ábrázolásaihoz.* „Magyar női szentek és boldog emléküek”, konferencia-előadás, 2023. 09. 19., Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum (megjelenés alatt).
- Perger 2019. Perger Gyula: Az ostyakészítés rövid története. In Rákossy Anna – Kontsek Ildikó (szerk.): *Agnus Dei. Az Oltáriszentség tisztelete Magyarországon*. Keresztény Múzeum – Pesti Vigadó, Esztergom, 2019. 100–109.
- Pluta-Saladra 2021. Pluta-Saladra, Edyta: Stan i perspektywy badań nad średniowiecznymi żeńskimi klasztorami w Małopolsce. *Biuletyn Polskiej Misji Historycznej*, 16. (2021), 35–60. <https://doi.org/10.12775/BPMH.2021.002>
- Podolinská–Podolinský 2007–2025. Podolinská, Alexandra – Podolinský, Štefan: Poprad-Velká. *Apsida.sk*, (2007–2025). <https://apsida.sk/c/11035/poprad-velka>
- Przybyłowicz 2010. Przybyłowicz, Olga Miriam: Architektura kościoła i klasztoru klarysek w Starym Sączu w świetle źródeł pisanych i literatury przedmiotu. *Rocznik Sądecki*, 38. (2010), 40–73.
- Puskely 1994. Puskely Mária: „Virágoskert vala híres Pannónia...”. AMEKO Kiadó, Budapest, 1994.
- Puskely 1995. Puskely Mária: *Keresztény szerzetesség. Történelmi kalauz*. I–II. Bencés Kiadó, Budapest, 1995.
- Puskely 2000. Puskely Mária: Életszentség, Krisztus-követés – magyarul! In Cséfalvay Pál – Kontsek Ildikó (szerk.): *Magyar szentek tisztelete és ereklyéi*. Keresztény Múzeum, Esztergom, 2000. 12–17.
- Rackowski 2016. Rackowski, Juliusz: *Polyptyk Toruński. Studium zabytkoznawczo-konserwatorskie*. Wydział Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, 2016.
- Radocsay 1955. Radocsay Dénes: *A középkori Magyarország táblaképei*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1955.
- Radocsay 1963. Radocsay Dénes: *Gótikus festmények Magyarországon*. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1963.
- Radocsay 1967. Radocsay Dénes: *A középkori Magyarország faszobrai*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.
- Reber 1965. Reber, Ortrud: *Die Gestaltung weiblicher Heiligen im Spätmittelalter*. Karl Pfeiffer’s Buchdruckerei, Würzburg, 1965.

- Rusina–Zervan 2016. Rusina, Ivan – Zervan, Marian: *Postavy a príbehy svätcov strednej Európy. Ikonografia*. VŠVU, Bratislava, 2016.
- Sachetnik 1988. Sachetnik, Adam: Ołtarz krucyfiksem królowej Jadwigi w katedrze Wawelu. *Analecta Cracoviensia*, 20. (1988), 332–380. <https://doi.org/10.15633/acr.3075>
- Salaterski 1994. Salaterski, Stanisław: Z dziejów kultu bł. Kingi w Sądecczyźnie. *Rocznik Sądecki*, 22. (1994), 189–205.
- Sarkadi Nagy 2012. Sarkadi Nagy, Emese: *Local Workshops – Foreign Connections*. Jan Thorbecke Verlag, Ostfildern, 2012. (Studia Jagellonica Lipsiensia 9.)
- Sarkadi Nagy 2015. Sarkadi Nagy Emese: Szárnyasoltár Felsőerdőfalváról. In Farbaky Péter et al. (szerk.): *Mátyás-templom. A budavári Nagyboldogasszony-templom évszázadai (1246–2013)*. Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeuma – Budavári Nagyboldogasszony-templom, Budapest, 2015.
- Simon 2014. Simon Zsolt: Adatok Szent Szaniszló, Kriszpin, Otília, Praxedis és Rókus középkori magyarországi tiszteletéhez. In Bárány Attila – Dreska Gábor – Szovák Kornél (szerk.): *Arcana tabularii. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére*. 1. Budapest–Debrecen, 2014. 157–174.
- Starzyński 2012. Starzyński, Marcin: Uwagi w sprawie genezy najstarszej pieczęci Krakowa z XIII wieku (na marginesie ostatnich badań). *Studia Źródłoznawcze*, 50. (2012), 25–40.
- Stefaniak 2012. Stefaniak, Piotr: *Święta Kinga Arpadówna OSC (1234–1292). Życia i Dzieło*. Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księża Misjonarzy, Kraków, 2012.
- Stępień 1994. Stępień, Urszula: *Przewodnik po Muzeum Diecezjalnym w Sandomierzu*. Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz, Sandomierz, 1994.
- Swoboda 2016. Swoboda, Szymon: Średniowieczne relikty kultu św. Kingi. Historia i aranżacja kaplicy św. Kingi przy kościele klasztorным sióstr klarysek w Starym Sączu. In Marinow, Kirył – Szadkowski, Kamil – Węgrzyńska, Katarzyna (eds.): *Varia Mediaevalia. Studia nad średniowieczem w 1050. Rocznice Chrztu Polski*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 2016. 193–208. <https://doi.org/10.18778/8088-325-3.18>

- Synowiec 2005. Synowiec, Damian O.F.M. Conv.: Santa Kinga, Madre della Polonia. In Csorba, László – Komlóssy, Gyöngyi (ed.): *Annuario 2002–2004. Conferenze e convegni*. Accademia d’Ungheria in Roma – Istituto Storico „Fraknoi”, Roma, 2005. 134–164.
- Śnieżyńska-Stolot 1972. Śnieżyńska-Stolot, Ewa: Ze studiów nad ikonografią legendy św. Stanisława biskupa. *Folia Historiae Artium*, 8. (1972), 161–183.
- Szakács 2023. Szakács Béla Zsolt: *Árpád-kori építészeti hagyományok Szepes és Sáros megyében*. I–II. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2023.
- Szende 2022. Szende László: Az Árpád-ház szentjei. In Ritoók Ágnes – Simonyi Erika (szerk.): *Árpádok országa*. Tanulmányok és katalógus. Magyar Nemzeti Múzeum – Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2022. 495–504.
- Szilárdfy 2005. Szilárdfy Zoltán: Santi Pollacco-Ungheresi. Geneologia ed Iconografia. *Annuario 2002–2004*. Roma, 2005. 183–197.
- Szym–Walczak 2020. Szym, Marcina – Walczak, Marek (eds.): *Sztuka w kręgu krakowskich franciszkanów i klaryszek*. Towarzystwo Naukowe Societas Vi-stulana, Kraków, 2020.
- Takács 1992. Takács Imre: *A magyarországi káptalanok és konventek középkori pecsétjei*. Budapest, 1992.
- Tornay 2024. Tornay Krisztina: Prágai Szent Ágnes szakrális ábrázolásai: Reflexiók és magyar vonatkozások. *Sapientiana*, 17. (2024), 2. sz. 56–86.
- Török 1980. Török Gyöngyi: A Mateóci Mester művészetének problémái. *Művészettörténeti Értesítő*, 29. (1980), 1. sz. 49–80.
- Török 1984. Török Gyöngyi: Angyali üdvözet és Jézus születése egy szepeshelyi oltárszárnyról. In Mojzer Miklós (szerk.): *A Magyar Nemzeti Galéria régi gyűjteményei*. Corvina, Budapest, 1984, Nr. 59.
- Török 2005. Török Gyöngyi: *Gótikus szárnyasoltárok a középkori Magyarországon. Állandó kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2005. A lipótszentmáriai Mária-oltárákhoz: <https://mng.hu/mutargyak/33330/>
- Varju 1929. Varju Elemér: *Vezető a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Osztálya kiállított gyűjteményeiben*. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 1929.
- Veszprémy 2001. Veszprémy László (ford.): Szent Kinga krakkói hercegnő élete (Névtelen ferences szerző). In Klaniczay Gábor – Madas Edit (szerk.):

- Legendák és csodák (13–16. század). Szentek a magyar középkorból 2. Osiris* Kiadó, Budapest, 2001. 122–169.
- Vita beatae Hedvigis* 1353. Ms. Ludwig XI 7 (83.MN.126), J. Paul Getty Museum, Los Angeles, 1353. 34,1 × 24,8 cm, fol. 10v. <https://www.getty.edu/art/collection/object/103S9J>; fol. 46v. <https://www.getty.edu/art/collection/object/105VYV>
- Walczak 2014. Walczak, Marek: *O zaginionej miniaturze dedykacyjnej Vitae beatae Kunegundis Jana Długosza. Przyczynek do badan nad refleksja bi-storyczna w dawnej Polsce. In Ecclesia, regnum, fontes. Studia z dziejów sredniowiecza. Prace ofiarowane prof. Marii Koczerskiej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 2014. 754–766.
- Walicki 1929. Walicki, Michał: *Madonna z jagnięciem w Sandomierskim Muzeum Diecezjalnym. Przegląd Historii Sztuki*, 1. (1929), 37–39.
- Walicki 1963. Walicki, Michał: *Malarstwo polskie. Gotyk, renesans, wczesny manieryzm*. Auriga, Warszawa, 1963.
- Włodarski 1957. Włodarski, Bronisław: *Salomea królowa halicka. Karta z dziejów wprowadzenia zakonu klarysek do Polski. „Nasza Przyszłość”*, 5. (1957). <https://doi.org/10.52204/np.1957.5.61-83>
- Zajac et al. 2023. Zajac, Maria et al.: *Obraz Matka Boska z Dzieciątkiem z różą w ramie relikwiarzowej z XV wieku ze skarbca bazyliki Mariackiej w Krakowie. Nowe spojrzenie na proveniencje warsztatowe na podstawie techniki i technologii wykonania dzieła. Ochrona Zabytków*, (2023), 1. sz. 229–253.
- Zarębski 2021. Zarębski, Bartosz: *Późnogotycki obraz tablicowy w typie Madonny Apokaliptycznej w klasztoru Bernardynów w Alnwerni. Technika i technologia wykonania. Ochrona Zabytków*, (2021), 1. sz. 105–121.
- Ziomba–Herman–Templewicz 2017. Ziomba, Antoni – Herman-Templewicz, Zofia: *Galeria Sztuki Średniowiecznej*. Warszawa, Muzeum Narodowe, 2017.
- Żebrawski 1865. Żebrawski, Teofil: *O pieczęciach dawniej Polski i Litwy. Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego*. Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków. 1865. <https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/76549/edition/87844/content>

Képmelléklet

1. kép. Az ózandeci klarissza kolostor Szentháromság-temploma keletről

Forrás: a szerző felvétele

2. kép. Szent Kinga sírja az ózandeci Szent Kinga-kápolnában

Forrás: Archiwum cyfrowe Sióstr Klarysek w Stary Sączu

3. kép. Vita beatae Hedvigis, Ms. Ludwig XI 7 (83.MN.126), Los Angeles, J. Paul Getty Museum, fol. 10v részlete, 1353. Forrás: Wikipedia
4. kép. Maria Immaculata-függőkép, Ószandec, klarissza kolostor, 1445 körül
Forrás: Archiwum cyfrowe Sióstr Klarysek w Stary Sączu

5. kép. A legnicai csata részlete a Hedvig-triptychonról, Varsó, Nemzeti Múzeum, Ltsz. 28.1., 1440 körül. Forrás: a szerző felvétele

6. kép. Római Szent Ágnes Szent Márta és Szent Kinga (?) társaságában, Sandomierz, Egyházmegyei Múzeum, ltsz. 791, 1430–1440. Forrás: Wikipedia

7. kép. Szent Kinga (?) a sandomierzi festményen, Sandomierz, Egyházmegyei Múzeum, ltsz. 791, 1430–1440. Forrás: Sarkadi Zsuzsa felvétele
8. kép. Szent Kristóf-szárnykép a mateóci Szent István- és Szent Imre-főoltárról, 1553 után
9. kép. A mateóci főoltár a mateóci Szent István-plébániatemplom szentélyében, 1453 után
- A 8–9. képek forrása: a szerző felvételei

10. kép. Heiligenkreuzi Mester:
Szent Klára halála, az egykori diptichon
részlete, Ltsz. 1952.5.83 1420–1430 körül,
Washington, National Gallery of Art,
Samuel H. Kress Collection

11. kép. Heiligenkreuzi Mester: Klarissza
apáca a Szent Klára halála című festmény-
ről, Ltsz. 1952.5.83, 1420–1430 körül,
Washington, National Gallery of Art,
Samuel H. Kress Collection

A képek forrása: a szerző felvétele

14. kép. A Szent Klára-oltárszárnytöredék részlete, Nowy Sącz, Múzeum, ltsz. ltsz.
MNS/1493/S, 1450-es évek. Forrás: a Nowy Sącz Múzeum felvétele

12. kép. Az almakeréki főoltár donátor asszonya védőszentjével, Szent Klárával, a középkép részlete, az egykori Szűz Mária-templom főoltára, 1460 körül. Forrás: a szerző felvétele

13. kép. Oltárszárnytöredék Szent Klára alakjával, Nowy Sącz, Múzeum, ltsz. MNS/1493/S, 1450-es évek. Forrás: a Nowy Sącz Múzeum felvétele

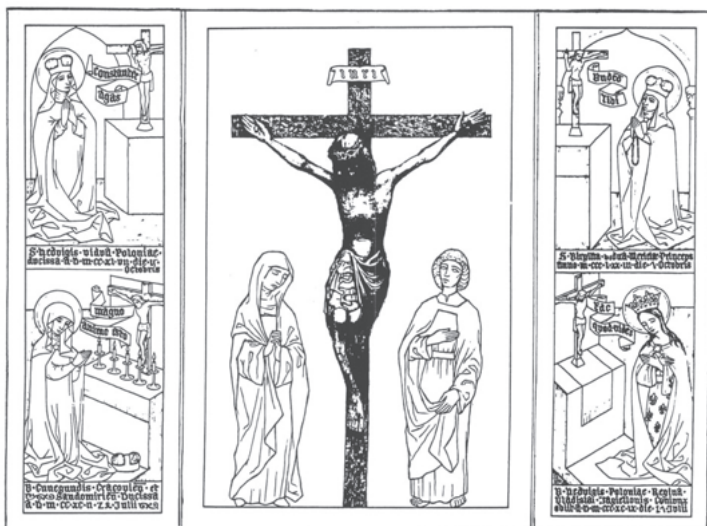
15. kép. A korzennai Nagyobb Kálvária és részlet, Szűz Mária, 1450-es évek, Krakkó, Nemzeti Múzeum. Forrás: a szerző felvétele

16. kép. A korzennai Mater dolorosa-szárnyképtöredék részlete, 1450-es évek, Krakkó, Nemzeti Múzeum. Forrás: a szerző felvétele

17. kép. Szent Kinga szobra az ószandeci Szent Kinga-kápolnában, 1470 körül
Forrás: Archiwum cyfrowe Sióstr Klarysek w Stary Sączu

18. kép. Jan Długosz Vita Beatae Cunigundis című műve frontispiciumának másolata 1684–1687, Kraków, Archywm Klaryszek, Processus novus particularis, s. 294., ltsz. 36B, reprodukció
Forrás: Walczak 2014, il. 1.

19. kép. A krakkói Wawel egykori Mindenszentek-oltárának rekonstrukciója Boldog Kunigunda szárnyképével, reprodukció
Forrás: Czyżewski 2019, 5. kép

20. kép. Triptichon Szent Kinga és Szent Klára szárnyképeivel, Itsz. 167, Tarnów, Egyházmegyei Múzeum, 1470 és 1490 körül. Forrás: a szerző felvétele

21. kép. A Szent Klára-szárnykép részlete, Tarnów, Egyházmegyei Múzeum, 1490 körül
Forrás: a szerző felvétele

22. kép. Szepességi Mester: Krisztus bemutatása a templomban-szárnykép részlete, Itsz. 55.917.5, Budapest, Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, 1480–1490
Forrás: a szerző felvétele

23. és 24. kép. Szepességi Mester: Szent Kunigunda és Szent Klára, a két szárnykép ünnepi oldala, ltsz. 167, Tarnów, Egyházmegyei Múzeum, 1490 körül. Forrás: a szerző felvétele

25. kép. Szepességi Mester: Oltárszárny ünnepi nézete Jézus gyermekségéből, Budapest, Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, 1480–1490. Forrás: a szerző felvétele

26. kép. Szepességi Mester: Az Angyali Üdvözet részlete Gábriel arkangyallal, Budapest, Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, 1480–1490. Forrás: a szerző felvétele

27. kép. Szepességi Mester: Szent Klára az Oltáriszentséggel-oltárszárny részlete, Itsz. 167, Tarnów, Egyházmegyei Múzeum, 1490 körül. Forrás: a szerző felvétele

28. kép. Szepességi Mester: A Királyok imádása részlete, Budapest, Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, 1480–1490. Forrás: a szerző felvétele

29. kép. Szepességi Mester: Szent Kinga, oltárszárny részlete, Itsz. 167, Tarnów, Egyházmegyei Múzeum, 1490 körül. Forrás: a szerző felvétele

30. kép. Szepességi Mester: Toulouse-i Szent Lajos, oltárszárny külső oldalának részlete, Itsz. 167, Tarnów, Egyházmegyei Múzeum, 1490 körül. Forrás: a szerző felvétele

31. kép. Szepességi Mester: Szent Ágoston, oltárszárny külső oldalának részlete, Budapest, Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, 1480–1490. Forrás: a szerző felvétele

32. kép. Szepességi Mester: Szent Márton püspök a szepeshelyi Királyok imádása-oltárról, hétköznapi nézet részlete, 1480 körül. Forrás: Méry Gábor felvétele, reprodukció. In Jankovics–Méry 2010, 48.

33. kép. Szepességi Mester:
Szent püspök a szepeshelyi Királyok
imádása-oltáról, hétköznapi nézet
részlete, 1480 körül. Forrás: Méry
Gábor felvétele, reprodukció.
In Jankovics–Méry 2010, 51.

